סימן א

סעיף א

ס"ק א
לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ[1].

1. כתב החיד"א[1], שכיון שזהו הדין הראשון המובא בשו"ע, יש להתחזק בו ביותר, שכן אם ישלוט היצר הרע על האדם בדין הראשון, יקשה עליו לקיים גם את שאר הדינים וההלכות[2].

וְאַף אִם יַשִּׁיאֲנוּ יִצְרוֹ בַּחֹרֶף לוֹמַר 'אֵיךְ תַּעֲמֹד בַּבֹּקֶר כִּי הַקֹּר גָּדוֹל' אוֹ יַשִּׁיאֲנוּ בַּקַּיִץ לוֹמַר 'אֵיךְ תַּעֲמֹד מִמְּטָתְךָ וַעֲדַיִן לֹא שָׁבַעְתָּ מִשְּׁנָתְךָ'[2], יִתְגַּבֵּר עָלָיו[3] וְאַל יִשְׁמַע לוֹ[4].

2. את השאת היצר המיוחדת שיש בעת הקימה, ביאר היפה ללב[3] על פי המובא להלן (סי' ד ס"ק ו) שבכל בוקר נעשה האדם כבריה חדשה, לפיכך, כשם שבעת הלידה מקדים היצר הרע את עצמו ליציאת הולד[4], כך בכל יום בעת שהאדם מתעורר מקדים הוא את עצמו להתחבר אליו, כדי להחטיאו ולטמאו.

3. והוסיף הבן איש חי[5] שלכך כתב מרן השו"ע "יתגבר כארי", לעורר את האדם ולהודיעו שיש לפניו מישהו שנלחם עמו באותו זמן שלא יקום [היצר הרע], ועושה כן בתחבולות שונות [אומר לו שיניח ראשו לזמן קצר ומרדימו לזמן רב, וכיו"ב], ולכן צריך הוא להתגבר כארי כדי ללחום בו ולנצחו[6]. ובספר מזמור לאסף[7] ביאר, שההתגברות על היצר נמשלה לארי, כדי ללמד שכשם שטבע הארי שאינו מפחד משום בריה, כך לא יעלה על לב האדם מורא יצרו, אף ע"פ שהוא תקיף ממנו.

4. וכתב הפלא יועץ[8], שאין דבר המועיל להכנעת היצר כמו הקימה בהשכמה, והוסיף, שכך גם ביארו המפרשים את מאמר רבותינו (ברכות מג ב): "אם בא להרגך השכם להרגו", כלומר, שהיצר הרע בא להרוג את האדם, ועל ידי הקימה בהשכמה הורגו האדם[9]. ובספר מעם לועז[10] כתב, שאם יתגבר האדם על יצרו כמה פעמים וישכים לעבודת בוראו, יהפך לו הדבר להרגל, ומכאן ואילך לא יתקשה להמשיך במנהגו.

ס"ק ב
בְּשֶׁלָּ"ה כָּתַב סוֹד, לְחַבֵּר יוֹם וְלַיְלָה בְּתוֹרָה אוֹ בִּתְפִלָּה[5], הֵן בַּבֹּקֶר הֵן בָּעֶרֶב[6].

5. וכן כתב הבן איש חי[11] בשם האר"י ז"ל[12], והוסיף, שלכל הפחות יש לאדם להיזהר שלא יהיה באותה עת בבית הכסא, ולכן יזדרז לבדוק את נקביו לפני עלות השחר.
בטעם חיבור היום והלילה בעסק התורה, כתב בספר אלף בינה[13] שהיום הוא בחינת חסד והלילה בחינת דין, ועל ידי החיבור מתמתק הדין. והוסיף המזמור לאסף[14], שמפני כך בעת חיבור היום והלילה בלימוד התורה, צריך האדם לכוין להמתיק את מדת הלילה שהיא דין, בעסק תורתו.

6. ומפני כך, הזהיר הבן איש חי[15] שהמתפלל ערבית מבעוד יום ישים אל לבו שלא לבזבז את שעת חיבור היום והלילה בשיחת חברים, אלא יעסוק בדברי תורה.

וּמֵיָּד כְּשֶׁיִּתְעוֹרֵר מִשְּׁנָתוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִישֹׁן יִטֹּל יָדָיו אַף שֶׁנִּשְׁאָר מֵשֶׁכָּבָר[7].

7. ולענין הרוצה להמשיך לישון, אם מותר לו להרהר בדברי תורה עד שתאחזנו שוב השינה, כתב הגרע"י[16], שמאחר שלימוד זה הוא דרך עראי, יש להקל בדבר אף בלא נטילה, רק שישפשף את ידיו בשמיכה וכדומה כדי לנקותם, ומכל מקום הוסיף, שהמחמיר ליטול את ידיו תחילה, תבא עליו ברכה.

וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלִי נְטִילַת יָדַיִם, וְצָרִיךְ מְאֹד לִיזָּהֵר בָּזֶה[8]. וּבְזֹהַר הַקָּדוֹשׁ מַפְלִיג עַבּוּר זֶה בְּעָנְשׁוֹ לְמָאד, כִּי הוּא מַשְׁחֶה עַל עַצְמוֹ רוּחַ הַטֻּמְאָה[9].

8. על האיסור לילך ד' אמות בלי נטילת ידים כתב כף החיים[17], שהוא בין למי שקם משנתו לגמרי ובין למי שקם על מנת לחזור ולישון. והוסיף, שאיסור זה אמור רק לאדם שהיה ישן בזמן חצות הלילה, אבל מי שהיה ער בחצות אין רוח רעה שורה עליו[18], ואינו צריך להיזהר בדבר, וכן כתב האור לציון[19]. ובשם הגרע"י כתבו[20], שבמקום שיש צורך בדבר, מותר להקל ולילך יותר מד' אמות בלי נטילת ידים, אף במי שישן לפני חצות[21].

9. ולכן כתבו הבן איש חי[22] וכף החיים[23], שיזהר כל אדם להכין כלי עם מים סמוך למיטתו, כך שלא יצטרך ללכת ד' אמות בלי נטילה.

וּמִכָּל מָקוֹם חֲלִילָה לַעֲבֹר שׁוּם אִסּוּר עֲבוּר חֶסְרוֹן נְטִילַת יָדַיִם, כְּגוֹן לַעֲצֹר עַצְמוֹ מִלְּהַשְׁתִּין עַל יְדֵי זֶה[10].

10. ולכן כתב האור לציון[24], שמי שקם בבוקר כשהוא נצרך

---

1. מורה באצבע סי' ג אות סג. **2.** ולהיפך, אם ישתדל האדם לקיים דין זה, כתב בספר מדרש שלמה (לר"ש מאזוז, דיני השכמת הבוקר סי' א אות א), שכיון שמקיים הוא את הדין הראשון, יסייעוהו משמים לקיים גם את שאר הדינים וההלכות. **3.** ח"א ס"ק ט. **4.** ראה סנהדרין צא ב. **5.** ח"ב דרוש ב' לשבת תשובה ד"ה וכל דברים אלו (דף יא ע"ד). **6.** ובספרו בן יהוידע (ברכות ג ב ד"ה או יובן בס"ד אומרו) מבואר, שענין ההתגברות כארי שייך במיוחד על הקימה בימות הקור, שטבע הארי הוא שהקור נח לו והוא מתחזק בו [היפך טבע האדם שהקור מעכב את פעולותיו], ונמצא שהמתגבר לקום ממטתו בימות הקור הרי הוא מתגבר 'כארי', כלומר שהופך את טבעו ונוהג כטבע הארי שהקור מחזקו. **7.** לר"ש שנדון, דיני התעוררות הלילה. **8.** ערך השכמה. **9.** והבא"ח (כת"י המיוחס לספר מקבציאל, וישלח בסוף ההקדמה) הוסיף, שעיקר ההשכמה ההורגת את היצר הרע צריכה להיות לפני עלות השחר. **10.** דברים יא יג אות לד. **11.** וישלח ס"ב-ג. **12.** וכ"כ כה"ח (ס"ק י). ובספר לחם לפי הטף (לר"י בוקובזה, מערכת התי"ו אות ב) הוסיף, שהלימוד בחיבור יום ולילה נחשב כלימוד של יום שלם. אכן עי' הליכות עולם (וישלח ס"א) שלימד זכות על אלו שאינם נוהגים כן. **13.** לר"י אביחצירא, אות ב ד"ה בדרך עדותיך. **14.** מוסר לעסק התורה בלילה (עמ' לו). **15.** כת"י המיוחס לספר מקבציאל וישלח ס"ה. **16.** יביע אומר ח"ד סי' ב אות יג. **17.** סי' ד ס"ק ד. **18.** כמובא בספר דברי שלום (לנכד הרש"ש, שאלה צז), שהוא מקור דין זה. **19.** ח"ב פרק מד ס"ג. **20.** הלכה ברורה סי' ד ס"ג ושו"ת אוצרות יוסף סי' ב. **21.** שכן יש החולקים על עצם האיסור לילך ד"א בלי נטילת ידים, ויש שכתבו שבתוך הבית א"צ להחמיר בזה, ויש הסוברים שבזמן הזה אין רוח רעה מצויה כ"כ בינינו, לפיכך במקום הצורך אפשר לסמוך על דעות אלו. **22.** תולדות ס"ו. **23.** סי' ד ס"ק א. **24.** ח"ב פרק א ס"ג, ובביאורים.

הִלְכוֹת הַנְהָגַת אָדָם בַּבֹּקֶר סִימָן א

א דִּין הַשְׁכָּמַת הַבֹּקֶר. וּבוֹ ט׳ סְעִיפִים:

א א**יִתְגַּבֵּר** (פ) [א] **כָּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר** (א) **לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ,** * ב**שֶׁיִּהֵא הוּא מְעוֹרֵר** (ג) [ב] (ב) **הַשַּׁחַר.** הַגָּהָה: וְעַל כָּל פָּנִים לֹא יְאַחֵר זְמַן הַתְּפִלָּה (ג) שֶׁהַצַּבּוּר מִתְפַּלְּלִין (טור). הַגָּהָה: (ג) [ג] שִׁוִּיתִי ה׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד (תהלים טז ח), * הוּא כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲלוֹת (ד) הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר הוֹלְכִים לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, כִּי אֵין יְשִׁיבַת הָאָדָם וּתְנוּעוֹתָיו וַעֲסָקָיו וְהוּא לְבַדּוֹ בְּבֵיתוֹ, כִּישִׁיבָתוֹ וּתְנוּעוֹתָיו וַעֲסָקָיו וְהוּא לִפְנֵי מֶלֶךְ גָּדוֹל, וְלֹא דִּבּוּרוֹ וְהַרְהָבַת פִּיו כְּרִצּוֹנוֹ וְהוּא עִם אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ וּקְרוֹבָיו, כְּדִבּוּרוֹ בְּמוֹשַׁב הַמֶּלֶךְ. כָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁיָּשִׁים הָאָדָם אֶל לִבּוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר מִלְא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ עוֹמֵד עָלָיו וְרוֹאֶה בְּמַעֲשָׂיו כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כג כד) 'אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאֻם ה'', מִיָּד יַגִּיעַ אֲלָיו הַיִּרְאָה

א טור. ב יְרוּשַׁלְמִי (ברכות פ״א ה״א).

בַּאֵר הֵיטֵב

א (פ) **כָּאֲרִי.** עַיִן בְּהֶלְכוֹת קְטַנּוֹת חֵלֶק ב׳ סִימָן ג׳ וּבְסֵפֶר בְּנֵי חֵיָא (הגה״ט סק״א): (ג) **הַשַּׁחַר.** בְּשֶׁלָּ״ה (מסכת חולין דרך חיים אות ה) כָּתַב סוֹד, לְחַבֵּר יוֹם וְלַיְלָה בְּתוֹרָה אוֹ בִּתְפִלָּה הֵן בַּבֹּקֶר הֵן בָּעֶרֶב. וּמִיָּד כְּשֶׁנַּעוֹר מִשְׁנָתוֹ יִשֹּׁל יָדָיו וּבְזֶה יִנָּצֵל מֵהוֹצָאַת שִׁכְבַת זֶרַע, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם אֵינוֹ רוֹצֶה לִישֹׁן אַף שֶׁנִּשְׁאָר מְשֻׁכָּב. שָׁלָ״ה (שם אות כד). כָּתַב בְּסֵפֶר תּוֹלַעַת יַעֲקֹב (סדר נשילת שחרית), אִיתָא בַּזֹּהַר, הַהוֹלֵךְ שַׁחֲרִית אַרְבַּע אַמּוֹת וְלֹא נָטַל יָדָיו חַיָּב כוֹ׳ עַד כָּאן, וְתָמַהּ הֶבַ״ח (סי׳ ד ס״א) עַל רַבֵּנוּ בֵּית יוֹסֵף שֶׁלֹּא כָּתְבוֹ. וְנִרְאֶה מִשּׁוּם דְּרַבָּא דְּרַבָּא אֵין יְכוֹלִין לְהוֹזְהֵר בְּכָךְ וּמוּטָב שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹגְגִין וְאַל יִהְיוּ מְזִידִין, מִשּׁוּם הָכִי לֹא כָּתְבוֹ. שִׁיוּרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (הגה״ט סק״ד), וְכֵן כָּתַב הַמַּשְׁקִי אֶלְיָעֶזֶר (עמ״ס חולין פ״ח סי׳ יא אות כט). וְעַיִן בְּיִד אַהֲרֹן סִימָן ד׳ בְּהַגָּהַת הַשּׁוּר: (ג) **שִׁוִּיתִי ה׳.** שֶׁיְּצַיֵּר שָׁם הֶוְי״ה תָּמִיד נֶגֶד עֵינָיו בְּנִקּוּד בָּזֶה, יְהֹוָה, וְזֶה סוֹד שִׁוִּיתִי ה׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד, וְזֶה תּוֹעֶלֶת גָּדוֹל לְהַנִּיחַ בְּסִפּוּרִים וְכוֹתְבִים בְּשֵׁם ׳שִׁוִּיתִי׳, וְהַטַּעַם הוּא בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִזְכָּר שֶׁלֹּא לְשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה מֵאֵימַת הַשֵּׁם אֲשֶׁר לְנֶגֶד עֵינָיו, וְכָתַב עַל זֶה בְּשֵׁם דּוֹדוֹ אֲדוֹנִי אָבִי זְקֵנִי הַגָּאוֹן בַּעַל תְּבוּאוֹת שׁוֹר שֶׁאָמַר בְּמִלְּיָצְתוֹ הַצָּחָה ׳אִם לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמְתָּתִי׳ (תהלים קלא ב), רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה לִגְדֹר הַשֵּׁם אַף בְּלֹא ה׳שִׁוִּיתִי׳, וְהִתְרַעֵם מְאֹד עַל זֶה לְפִי שֶׁעַל הֶרֶב אֵינָם מְשַׁמְּרִים בְּרֹאשׁ וְתִשְׁתַּפְּכֶנָּה בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת, וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה דַּף י״ח עַמּוּד ב׳ שֶׁעַל דִּבְטִילַת אַדְבָּרְתָּא מִן שִׁטְרָיָא עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב, וְלָכֵן גַּם בָּזֶה רְאוּי לֶאֱזוֹר חַיִל לְבַטֵּל הַמִּנְהָג, וְהָאֲרִיךְ בְּדִבְרֵי נִצָּם. וְנִרְאֶה דִּבְמָנוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים הַמְצַיְּרִים עַל קֶלַח שֶׁקּוֹבְעִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לִפְנֵי הָעֲמוּד אוֹ שְׁאָר מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹבְעִים אוֹתָהּ תַּחַת טַבְלָא שֶׁל זְכוּכִית, לֵית לַן בָּהּ, וְלֹא קָפִיד רַק עַל אוֹתָן שֶׁמַּנִּיחִין בְּסִפּוּרִים מִטַּעֲמָא דִּלְעֵיל, וְגַם שֶׁעַל הֶרֶב בָּא לִידֵי מְחִיקַת הַשֵּׁם כַּאֲשֶׁר עֵינֵינוּ הָרוֹאוֹת שֶׁהֵם הוֹלְכִים לְאִבּוּד

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

א [א] **כָּאֲרִי.** עַיִן בְּאֵר הֵיטֵב. וְעַיִן ט״ז (סק״א) שֶׁכָּתַב שֶׁעִקַּר הַגְּבוּרָה הוּא נֶגֶד הַיֵּצֶר הָרָע וְאָמַר כְּאֲרִי כוֹ׳, וְיֵרָאֶה שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּיוֹמָא דַּף ס״ט (ע״ב) נִפְקָ אֲתָא כְּגוּרְיָא דְּנוּרָא מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְלָזֶה אָמַר שֶׁיִּתְגַּבֵּר כַּאֲרִי נֶגְדּוֹ: **[ב] הַשַּׁחַר.** עַיִן בְּאֵר הֵיטֵב. וּבְכַרְמֵי יוֹסֵף (סק״א) כָּתַב דִּכְווֹתָהּ שֶׁלְּפָנֵינוּ לֵיתָא. אַךְ בְּזֹהַר כָּתַב יָד דַּף י׳ אִיתָא, שֶׁכָּתַב, וְעַל דָּא אִתְחַיַּב מִיתָה לִשְׁמַיָּא, וְכָתַב שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל יָדָיו אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לָקוּם. וְאִם אֵרַע שֶׁהַמַּיִם רְחוֹקִים וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיְּקָרְבֵם אֵלָיו, נֶהֱגוּ קְצָת מִבַּעֲלֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוֹלְכִים פְּחוֹת פְּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת עַיִן שָׁם. וְלֹא נִהִירָא לַעֲנִיוּת דַּעְתִּי וְעָדִיף שֶׁיֵּלֵךְ בְּמִרוּצָה שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת רוּחַ רָעָה הַשּׁוֹרָה עַל יָדָיו. וּבְשׁוּ״ת שִׁבּוּת יַעֲקֹב חֵלֶק ג׳ סִימָן א׳ כָּתַב שֶׁאֵין נִזְהָרִים מִלֵּילֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלִי נְטִילַת יָדַיִם, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁסָּמְכוּ אֶת עַצְמָם עַל זֶה דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר סְבִירָא לֵיהּ בִּבְרָכוֹת (כה.) דְּכַלָּא בֵּיתָא כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דְּמָיָא, עַיִן שָׁם. וּפְשׁוּט שֶׁאֵין לִסְמֹךְ עַל זֶה כִּי אִם בְּשָׁעַת הַדְּחָק. וְעַיִן בְּאֵלִיָּה רַבָּה סְעִיף קָטָן ד׳, וְעַיִן לְקַמָּן סִימָן ד׳ (סק״א) מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי בָּזֶה: **[ג] שִׁוִּיתִי ה׳.** עַיִן בְּאֵר הֵיטֵב. וְרָאִיתִי בְּכִתְבֵי בֶּן דּוֹדִי זְקֵנִי הָרַב הֶחָסִיד הָאֱלֹהִי מוֹרֵנוּ הָרַב רַבִּי זַלְמָן לוּקָאווֹר זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה עַל מַה שֶּׁהִיוּ רְגִילִין לַעֲשׂוֹת מְנוֹרוֹת שֶׁל קֶלַח מְצַיְּרִים לְהַנִּיחַ בְּסִפּוּרִים וְכוֹתְבִים בְּשֵׁם שִׁוִּיתִי ה׳ כוֹ׳ בֶּן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת וְשִׁאָר שְׁמוֹת, וְהַמְּנוֹרָה כָּזֶה הָיְתָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם ׳שִׁוִּיתִי׳, וְהַטַּעַם הוּא בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִזְכָּר שֶׁלֹּא לְשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה מֵאֵימַת הַשֵּׁם אֲשֶׁר לְנֶגֶד עֵינָיו, וְכָתַב עַל זֶה בְּשֵׁם דּוֹדוֹ אֲדוֹנִי אָבִי זְקֵנִי הַגָּאוֹן בַּעַל תְּבוּאוֹת שׁוֹר שֶׁאָמַר בְּמִלְּיָצְתוֹ הַצָּחָה ׳אִם לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמְתָּתִי׳ (תהלים קלא ב), רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה לִגְדֹר הַשֵּׁם אַף בְּלֹא ה׳שִׁוִּיתִי׳, וְהִתְרַעֵם מְאֹד עַל זֶה לְפִי שֶׁעַל הֶרֶב אֵינָם מְשַׁמְּרִים בְּרֹאשׁ וְתִשְׁתַּפְּכֶנָּה בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת, וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה דַּף י״ח עַמּוּד ב׳ שֶׁעַל דִּבְטִילַת אַדְבָּרְתָּא מִן שִׁטְרָיָא עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב, וְלָכֵן גַּם בָּזֶה רְאוּי לֶאֱזוֹר חַיִל לְבַטֵּל הַמִּנְהָג, וְהָאֲרִיךְ בְּדִבְרֵי נִצָּם. וְנִרְאֶה דִּבְמָנוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים הַמְצַיְּרִים עַל קֶלַח שֶׁקּוֹבְעִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לִפְנֵי הָעֲמוּד אוֹ שְׁאָר מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹבְעִים אוֹתָהּ תַּחַת טַבְלָא שֶׁל זְכוּכִית, לֵית לַן בָּהּ, וְלֹא קָפִיד רַק עַל אוֹתָן שֶׁמַּנִּיחִין בְּסִפּוּרִים מִטַּעֲמָא דִּלְעֵיל, וְגַם שֶׁעַל הֶרֶב בָּא לִידֵי מְחִיקַת הַשֵּׁם כַּאֲשֶׁר עֵינֵינוּ הָרוֹאוֹת שֶׁהֵם הוֹלְכִים לְאִבּוּד

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

א (א) **לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ[1].** כִּי לְךָ נִבְרָא הָאָדָם כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה מג ז) כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו וגו׳. וְאַף (פ) אִם יַשִּׁיאֲנוּ יִצְרוֹ בְּחֹרֶף לוֹמַר ׳אֵיךְ תַּעֲמֹד בַּבֹּקֶר כִּי הַקֹּר גָּדוֹל׳ אוֹ יַשִּׁיאֲנוּ בַּקַּיִץ לוֹמַר ׳אֵיךְ תַּעֲמֹד מִפְּטָתְךָ וַעֲדַיִן לֹא שָׁבְעָתָ מִשְּׁנָתְךָ[2], יִתְגַּבֵּר עָלָיו[3] וְאַל יִשְׁמַע לוֹ[4], וְיַחְשֹׁב בְּנַפְשׁוֹ, אִלּוּ הָיָה נִצְרָךְ לַעֲמֹד לְשָׂרֵת לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כַּמָּה הָיָה זָהִיר וְזָרִיז לַעֲמֹד בְּהַשְׁכָּמָה לְהָכִין עַצְמוֹ לַעֲבוֹדָתוֹ, כָּל שֶׁכֵּן וְקַל וָחֹמֶר בֶּן בְּנוֹ שֶׁל קַל וָחֹמֶר לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: **(ב) הַשַּׁחַר.** בְּשֶׁלָּ״ה (מסכת חולין דרך חיים אות ה) כָּתַב סוֹד, לְחַבֵּר יוֹם וְלַיְלָה בְּתוֹרָה אוֹ בִּתְפִלָּה[5] הֵן בַּבֹּקֶר הֵן בָּעֶרֶב[6]. וּמִיָּד כְּשֶׁיִּתְעוֹרֵר מִשְּׁנָתוֹ וְיַעֲיֵנוּ רוֹצֶה לִישֹׁן יִטֹּל יָדָיו אַף שֶׁנִּשְׁאָר מְשֻׁכָּב[7], וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלִי נְטִילַת יָדַיִם, וְצָרִיךְ מְאֹד לִיזָּהֵר בָּזֶה[8], וּבְזֹהַר הַקָּדוֹשׁ (ג) מְפָלִיג עֲבוּר זֶה בָּעֻנְשׁוֹ לְמִאֹד, כִּי הוּא מַשְׁהֶה עַל עַצְמוֹ רוּחַ הַטֻּמְאָה[9]. (ג) וּמִכָּל מָקוֹם חָלִילָה לַעֲבֹר שׁוּם אִסּוּר עֲבוּר חֶרְטַן נְטִילַת יָדַיִם, כְּגוֹן לַעֲצֹר עַצְמוֹ מִלְּהַשְׁתִּין עַל יְדֵי זֶה[10] אוֹ לִקַּח מַיִם שֶׁהֻכְנוּ עֲבוּר עַצְמוֹ אִם לֹא שֶׁבָּרוּר לוֹ שֶׁיִּתֵּן תַּכְלָה תְּמוּרָתָם אֲחֵרִים, וְיֵשׁ שֶׁנִּכְשָׁלִין בָּזֶה. אִם אֵרַע שֶׁהַמַּיִם רְחוֹקִים וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיְּקָרְבֵם אֵלָיו, נֶהֱגוּ קְצָת מִבַּעֲלֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוֹלְכִים פְּחוֹת פְּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, וְכָתַב הַשַּׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק״ב) עַל זֶה דְּלֹא נְהִירָא, דְּעָדִיף יוֹתֵר שֶׁיְּצַלְכוּ בִּמְרוּצָה שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת רוּחַ רָעָה עַל יָדָיו[11]. יֵשׁ אוֹמְרִים דִּלְעִנְיָן זֶה אָמְרִינַן כֻּלָּא בֵּיתָא כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דְּמֵי, אֲבָל (ד) אֵין לִסְמֹךְ עַל זֶה כִּי אִם בְּשָׁעַת הַדְּחָק. אִם אֵרַע כְּשֶׁמַּשְׁכִּים בַּלַּיְלָה שֶׁאֵין לוֹ מַיִם לִטֹּל יָדָיו שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים כָּרָאוּי לְהַעֲבִיר רוּחַ הַטֻּמְאָה, אַף עַל פִּי כֵן (ה) חָלִילָה לוֹ לְבַטֵּל מִדִּבְרֵי תּוֹרָה מִשּׁוּם זֶה עַד שֶׁיָּאִיר הַיּוֹם, אֶלָּא יִטֹּל מְעַט אוֹ יְנַקֶּה יָדָיו בְּכָל מִידֵי דְּמִנַּקֵּי וְיִבָּרֵךְ וְיִלְמֹד, כְּדֵין הַתַּלְמוּד וְהַפּוֹסְקִים: **(ג) שֶׁהַצַּבּוּר מִתְפַּלְּלִין.** הֵיכָנוּ אַף עַל פִּי (ו) שֶׁלֹּא יַעֲבֹר זְמַן תְּפִלָּה, מִכָּל מָקוֹם מִצְוָה עִם הַצַּבּוּר. וְעַיִן לְקַמָּן סוֹף סָעִיף קָטָן ט׳: **(ד) הַצַּדִּיקִים.** דְּהֵיכָנוּ שֶׁיְּצַיֵּר בְּנַפְשׁוֹ תָּמִיד אֵיךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ[12], כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. וְכָתְבוּ בְּשֵׁם הָאַר״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (פרי עץ חיים שער הנהגת הלימוד פ״א) שֶׁיְּצַיֵּר שָׁם הֶוְי״ה תָּמִיד נֶגֶד עֵינָיו בְּנִקּוּד 'יְרָאֶה' כָּזֶה: יְהֹוָה, וְזֶהוּ סוֹד 'שִׁוִּיתִי ה׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד', וְזֶה תּוֹעֶלֶת גָּדוֹל לְעִנְיַן הַיִּרְאָה[13]. וְיֵשׁ שֶׁהָיוּ רְגִילִין מַחֲמַת זֶה לַעֲשׂוֹת מְנוֹרוֹת שֶׁל קֶלַח מְצַיְּרִים לְהַנִּיחַ בְּסִפּוּרִים וְכוֹתְבִים בָּהֶם שִׁוִּיתִי ה׳ וגו׳ בֶּן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת, וּשְׁאָרֵי שֵׁמוֹת, וּמְנוֹרָה כָּזֶה הָיְתָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם ׳שִׁוִּיתִי׳, וְהַטַּעַם הוּא בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִזְכָּר שֶׁלֹּא לְשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה מֵאֵימַת הַשֵּׁם. וְכָתַב בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק״ג) בְּשֵׁם הַתְּבוּאוֹת שׁוֹר שֶׁרָאוּי

בַּאוּר הַלָּכָה

א * **שֶׁיִּהֵא הוּא מְעוֹרֵר הַשַּׁחַר.** נָכוֹן מְאֹד לְזָהֵר לוֹמַר קֹדֶם כָּל שֶׁלֹּשׁ תְּפִלּוֹת הוֹדָאַת הַיְהִי רָצוֹן הַמְבֹאָר בְּיִרְוּשַׁלְמִי פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (פ״ד ה״א), דְּהַיְנוּ בְּשַׁחֲרִית מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹקַי וֵאלֹקֵי אֲבוֹתַי שֶׁהוֹצֵאתַנִי מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה, וּבְמִנְחָה מוֹדָה אֲנִי וְכוּ׳ שֶׁכָּשֵׁם שֶׁזָּכִיתַנִי לִרְאוֹת כְּשֶׁהִתְפַּלָּה מִבִּמְזָרָח כָּךְ זָכִיתַנִי לִרְאוֹתָהּ בְּמַעֲרָב, בְּעַרְבִית יְהִי רָצוֹן כוּ׳ כְּשֵׁם שֶׁהָיִיתִי בַּאֲפֵלָה וְהוֹצֵאתַנִי לְאוֹרָה כֵּן תּוֹצִיאֵנִי מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה:

* **הוּא כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וְכוּ׳.** הֲרוֹצֶה לְקַיֵּם שִׁוִּיתִי בְּרִאוּי יְזַדְּרֵז לְקַיֵּם מַה שֶּׁנִּכְתַּב בְּשֵׁם סֵפֶר הַחִנּוּךְ, וּמִפְּנֵי גֹּדֶל חֲבִיבוּתָם הֶעְתִּיקוּם כָּאן כְּמָה גְּדוֹלִים בְּסִפְרֵיהֶם, וְזֶה לְשׁוֹן הַחִנּוּךְ [בְּהַקְדָּמָתוֹ], וּבְסִימָן כ״ה כ״ו תי״ז תי״ח תל״ב שפ״ז]: שֵׁשׁ מִצְוֹת חִיּוּבָן תָּמִידִי לֹא יִפָּסְקוּ מֵעַל הָאָדָם אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד כָּל יָמָיו, וְכָל זְמַן וְכָל רֶגַע שֶׁיִּתְחַשֵּׁב בֶּהֶן קִיֵּם מִצְוָת עֲשֵׂה[14], וְאֵין קֵץ לְמַתַּן שָׂכָר הַמִּצְוֹת, וְאֵלּוּ הֵם, א) לְהַאֲמִין שֶׁיֵּשׁ אֱלֹהַּ אֶחָד בָּעוֹלָם שֶׁהִמְצִיא כָּל הַנִּמְצָאוֹת, וּמְהַפְּצוֹ וּרְצוֹנוֹ הוּא כָּל מַה שֶּׁהוּא עֲכְשָׁיו וְשֶׁהָיָה וְשֶׁיִּהְיֶה לָעַדִי עַד, וְשֶׁהוּא הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְנָתַן לָנוּ הַתּוֹרָה. וְזֶהוּ מִצְוַת עֲשֵׂה דִּכְתִיב (שמות כ ב) 'אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ' וְגוֹ׳, וּפֵרוּשׁוֹ, תַּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ שֶׁיֵּשׁ לְעוֹלָם אֱלֹהַּ הַמַּשְׁגִּיחַ שֶׁהָרֵי הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. ב) שֶׁלֹּא נַאֲמִין בְּשׁוּם אֱלֹהִים זוּלָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק ג) 'לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי', וְאֶפְלּוּ מוֹדֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵט עַל הַכֹּל רַק שֶׁיְּדִימֶה בְּדַעְתּוֹ שֶׁמְּסַר הַנְהָגַת הָעוֹלָם לְמַלְאָךְ אוֹ לְכוֹכָב הֲרֵי זֶה מוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה וְעוֹבֵר עַל לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי, אֶלָּא יַאֲמִין שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ וּבְכְבוֹדוֹ מְשַׁגִּיחַ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת וְאֵין לְשׁוּם נִבְרָא כֹּחַ לַעֲשׂוֹת דָּבָר בִּלְתִּי רְצוֹנוֹ, וְלָכֵן נִקְרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים. ג) לְיַחֲדוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ד)

שַׁעַר הַצִּיּוּן

א (פ) מטור׳: (ג) עַיִן בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק״ב): (ד) פְּשׁוּט: (ה) שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (שם): (ו) שָׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁל הַגְּרַ״ז (מהדו״ת ס״ו): (1) פְּרִי מִגְדִּים (מש״ז סק״ב):

לנקביו, אם הוא נצרך מאד באופן שאם ישתהה מלהיפנות יעבור על איסור בל תשקצו (עי' להלן סי' ג הערה 39), לא ישתהה, וילך אף יותר מד' אמות ויפנה, ואחר כך יטול את ידיו[25]. ואם הוא צריך לנקביו באופן שאינו עובר על בל תשקצו, יטול את ידיו תחילה ואחר כך יתפנה[26]. אולם בשם הגרע"י כתבו[27], שכל הצריך לנקביו, אף באופן שאינו עובר על בל תשקצו, יכול להיפנות לפני נטילת ידים.

אִם אֵרַע שֶׁהַמַּיִם רְחוֹקִים וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיְקָרְבֵם אֵלָיו, נָהֲגוּ קָצָת מִבַּעֲלֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוֹלְכִים פָּחוֹת פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, וְכָתַב הַשַּׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה עַל זֶה דְּלֹא נָהִירָא, דְּעָדִיף יוֹתֵר שֶׁיֵּלֵכוּ בְּמָרוּצָה שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת רוּחַ רָעָה עַל יָדָיו[11].

11. אמנם לדעת הבן איש חי[28] וכף החיים[29], הילוך ד' אמות בלא נטילה [שאיסורו נזכר בפירוש בזוהר] חמור מהשהיית הטומאה על ידיו[30], לפיכך במקרה זה, לא ילך במרוצה [כדברי השערי תשובה] אלא פחות פחות מארבע אמות, וכ"כ באור לציון[31]. והוסיף הבן איש חי[32], שאף אם היו לפניו מים מועטים ונטל רק את אצבעותיו [כמו שנוטלים ביום כיפור], כשהולך משם למקום שיש בו מים כדי ליטול כראוי, ילך פחות פחות מד' אמות.

ס"ק ד

דְּהַיְנוּ שֶׁיְצַיֵּר בְּנַפְשׁוֹ תָּמִיד אֵיךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ[12].

12. על אופן קיום מצוה זו בעת השינה, כתב הגר"מ אליהו[33], שאדם שקורא קריאת שמע על המטה והולך לישון מתוך דברי תורה ובקומו מודה לבורא יתברך באמירת 'מודה אני', הרי הוא ממשיך את הרציפות של 'שויתי ה' לנגדי' גם לזמן השינה.

וְזֶה תּוֹעֶלֶת גָּדוֹל לְעִנְיַן הַיִּרְאָה[13].

13. והוסיף היפה ללב[34], שיש בענין זה גם תועלת לזכרון, ששכרו ישולם לו מדה כנגד מדה, שבעבור שזוכר את בוראו, יזכה לזכור גם את תלמודו.

ביה"ל ד"ה הוא כלל גדול

שֵׁשׁ מִצְוֹת חִיּוּבָן תָּמִידִי לֹא יִפְסְקוּ מֵעַל הָאָדָם אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד כָּל יְמֵיהֶם, וְכָל זְמַן וְכָל רֶגַע שֶׁיִּחְשֹׁב בָּהֶן קְנֵם מִצְוַת עֲשֵׂה[14].

14. מלבד שש מצות אלו, מונה ספר חרדים[35] עוד ארבע מצות שחיובן תמידי ואינן פוסקות אפילו רגע אחד, ואלו הן: א) לזכור את ה'. ב) לדבקה בו. ג) שלא לשכוח את ה'. ד) שלא להתגאות[36].

25. ובמקרה זה, מכיון שאסור לו להשהות את עצמו, לא ילך פחות פחות מד"א (כדלהלן בהערה הבאה), אלא ילך כדרכו. וכתב עוד, שמאחר שהוא מתפנה לפני נט"י, יזהר שלא יגע בגופו במקומות שאין ליגע בהם לפני נטילת ידים (כמובא בסי' ד ס"ג). **26.** והבא"ח (ויצא ס"ב) סתם וכתב, שהנעור משנתו ונצרך לנקביו, צריך ליטול ידיו תחילה ורק אח"כ ילך להיפנות [ויש לעיין, האם כוונתו גם לאופן שבשהייתו עובר על בל תשקצו (וא"כ חולק הוא בזה על דברי המשנ"ב והאור לציון הנ"ל), או שמא כוונתו רק כשאינו עובר על בל תשקצו]. **27.** הלכה ברורה סי' ד ס"ד ובירור הלכה שם. **28.** תולדות ס"ז. **29.** סי' ד ס"ק ב.

30. כמובא ברוח חיים (סי' ד ס"ק א) ובפתח הדביר (סי' ד ס"ק א), שהם מקור הדברים. **31.** ח"ב פרק א ס"ג בביאורים. **32.** שם. **33.** דברי מרדכי, שמות פרשת תצוה שיחות ומאמרים - "תמיד" בעשיית המצוות (עמ' רכז). **34.** ח"א ס"י. **35.** הקדמה ד"ה ויש מצות. **36.** ובספר קיצור שלחן ערוך השלם (לרר"ב טולידאנו, סוף סי' א) מבואר, שגם מצות 'אהבת ישראל' היא מצוה תמידית שאפשר לקיימה בכל רגע, ע"י שיקבל על עצמו לאהוב כל אחד מבני ישראל כגופו. וכתב עוד, שבקיום כל אחת מהמצוות התמידיות, מקיים האדם גם את מצות העשה של 'ולדבקה בו'.

הִלְכוֹת הַנְהָגַת אָדָם בַּבֹּקֶר סִימָן א

א דִּין הַשְׁכָּמַת הַבֹּקֶר. וּבוֹ ט׳ סְעִיפִים:

א א**יִתְגַּבֵּר** (פ) [א] **כָּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר** (א) **לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ,** * ב**שֶׁיִּהֵא הוּא מְעוֹרֵר** (ג) [ב] (ב) **הַשַּׁחַר.** הַגָּהּ: וְעַל כָּל פָּנִים לֹא יְאַחֵר זְמַן הַתְּפִלָּה (ג) שֶׁהַצַּבּוּר מִתְפַּלְּלִין (טור). הַגָּהּ: (ג) [ג] שִׁוִּיתִי ה׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד (מהלים טז ח), * הוּא כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲלוֹת (ד) הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר הוֹלְכִים לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, כִּי אֵין יְשִׁיבַת הָאָדָם וּתְנוּעוֹתָיו וַעֲסָקָיו וְהוּא לְבַדּוֹ בְּבֵיתוֹ, כִּישִׁיבָתוֹ וּתְנוּעוֹתָיו וַעֲסָקָיו וְהוּא לִפְנֵי מֶלֶךְ גָּדוֹל, וְלֹא דִּבּוּרוֹ וְהַרְהָבַת פִּיו כְּרָצוֹנוֹ וְהוּא עִם אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ וּקְרוֹבָיו, כְּדִבּוּרוֹ בְּמוֹשַׁב הַמֶּלֶךְ. כָּל שֶׁכֵּן כְּשֶׁשִּׁים הָאָדָם אֶל לִבּוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר מִלְא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ עוֹמֵד עָלָיו וְרוֹאֶה בְּמַעֲשָׂיו כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כג כד) 'אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאֻם ה', מְיָד יַגִּיעַ אֵלָיו הַיִּרְאָה

א טור. ב יְרוּשַׁלְמִי (ברכות פ״א ה״א).

בַּאֵר הֵיטֵב

א (פ) **כָּאֲרִי.** עַיִן בְּהֶלְכוֹת קְטַנּוֹת חֵלֶק ב׳ סִימָן ג׳ וּבְסֵפֶר בְּנֵי חֵיָא (הגה״ט סק״א): (ג) **הַשַּׁחַר.** בְּשֶׁלָּ״ה (מסכת חולין דרך חיים אות ה) כָּתַב סוֹד, לְחַבֵּר יוֹם וְלַיְלָה בְּתוֹרָה אוֹ בִּתְפִלָּה הֵן בַּבֹּקֶר הַן בָּעֶרֶב. וּמְיָד כְּשֶׁנַּעוֹר מִשְׁנָתוֹ יִשֹּׁל יָדָיו וּבְזֶה יִנָּצֵל מֵהוֹצָאַת שִׁכְבַת זֶרַע, וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִם אֵינוֹ רוֹצֶה לִישֹׁן אַף שֶׁנִּשְׁאָר מְשֻׁכָּב. שָׁלָ״ה (שם אות כד). כָּתַב בְּסֵפֶר תּוֹלַעַת יַעֲקֹב (סדר נשילת שחרית), אִיתָא בַּזֹּהַר, הַהוֹלֵךְ שַׁחֲרִית אַרְבַּע אַמּוֹת וְלֹא נָטַל יָדָיו חַיָּב כּוֹ׳ עַד כָּאן, וְתָמֵהּ הֵבַ״ח (סי׳ ד ס״א) עַל רַבֵּנוּ בֵּית יוֹסֵף שֶׁלֹּא כָּתְבוֹ. וְנִרְאֶה מִשּׁוּם דְּהֲבָא דְּהֲבָא אֵין יְכוֹלִין לְהַזְהֵר בְּכָךְ וּמוּטָב שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹגְגִין וְאַל יִהְיוּ מְזִידִין, מִשּׁוּם הָכִי לֹא כָּתְבוֹ. שִׁיוּרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (הגה״ט סק״ד), וְכֵן כָּתַב הַמְשֹׁךְ אֶלְעָזָר (עמ״ס חולין פ״ח סי׳ יא אות כט). וְעַיִן בְּיָד אַהֲרֹן סִימָן ד׳ בְּהַגָּהַת הַשּׁוּר: (ג) **שִׁוִּיתִי ה׳.** שֶׁיְּצַיֵּר שָׁם הֶוְי״ה תָּמִיד נֶגֶד עֵינָיו בְּנִקּוּד כָּזֶה, יְהוָה, וְזֶה סוֹד שִׁוִּיתִי ה׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד, וְזֶה תּוֹעֶלֶת גָּדוֹל

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

א [א] **כָּאֲרִי.** עַיִן בְּאֵר הֵיטֵב. וְעַיִן ט״ז (סק״א) שֶׁכָּתַב שֶׁעִקַּר הַגְּבוּרָה הוּא נֶגֶד הַיֵּצֶר הָרָע וְאָמַר כָּאֲרִי כוֹ׳, וְיֵרָאֶה שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּיוֹמָא דִּין ס״ט (ע״ב) נִפְקָ אֲתָא כְּגוּרְיָא דִּנּוּרָא מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְלָזֶה אָמַר שֶׁיִּתְגַּבֵּר כָּאֲרִי נֶגְדּוֹ: [ב] **הַשַּׁחַר.** עַיִן בְּאֵר הֵיטֵב. וּבְכַרְמֵי יוֹסֵף (סק״א) כָּתַב דִּכְזֹהַר שֶׁלָּפָנֵינוּ לֵיתָא. אַךְ בְּזֹהַר כָּתַב יָד דַּף י׳ אִיתָא, שֶׁכָּתַב, וְעַל דָּא אִתְחַיַּב מִיתָה לִשְׁמַיָּא, וְכָתַב שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל יָדָיו אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְקוּם. וְאִם אֵרַע שֶׁהַמַּיִם רְחוֹקִים וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיְּקָרְבֵם אֵלָיו, וְנֶהֱגוּ קְצָת מִבַּעֲלֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוֹלְכִים פְּחוֹת פְּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת עַיִן שָׁם. וְלֹא נִהִירָא לַעֲנִיוּת דַּעְתִּי וְעִדִיף שֶׁיֵּלֵךְ בְּמִרוּצָה שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת רוּחַ רָעָה הַשּׁוֹרָה עַל יָדָיו. וּבְשׁוּ״ת שִׁבּוּת יַעֲקֹב חֵלֶק ג׳ סִימָן א׳ כָּתַב שֶׁאֵין נִזְהָרִים מִלַּיְלֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלִי נְטִילַת יָדַיִם, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁסָּמְכוּ אֶת עַצְמָם עַל זֶה דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר סְבִירָא לֵיהּ בִּבְרָכוֹת (כה.) דְּכַבְּלָא בֵּיתָא כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דְּמָיָא, עַיִן שָׁם. וּפְשׁוּט שֶׁאֵין לִסְמֹךְ עַל זֶה כִּי אִם בְּשָׁעַת הַדְּחָק. וְעַיִן בְּאֵלִיָּה רַבָּה סְעִיף קָטָן ד׳, וְעַיִן לְקַמָּן סִימָן ד׳ (סק״א) מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי בָּזֶה: [ג] **שִׁוִּיתִי ה׳.** עַיִן בְּאֵר הֵיטֵב. וְרָאִיתִי בְּכִתְבֵי בֶּן דּוֹדִי זְקֵנִי הָרַב הֶחָסִיד הָאֱלֹהִי מוֹרֵנוּ הָרַב רַבִּי זַלְמָן לוּקָאווֹר זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה עַל מָה שֶׁהִיוּ רְגִילִין לַעֲשׂוֹת מְנוֹרוֹת שֶׁל קֶלֶף מְצֻיָּרִים לְהַנִּיחַ בְּסִדּוּרִים וְכוֹתְבִים בְּשֵׁם שִׁוִּיתִי ה׳ כוֹ׳ בֶּן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת וְשִׁאָר שְׁמוֹת, וְהַמְּנוֹרָה כָּזֶה הָיְתָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם 'שִׁוִּיתִי', וְהַשֵּׁם הוּא בְּכִדֵּי שֶׁיִּהְיֶה נִזְכָּר שֶׁלֹּא לְשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה מֵאֵימַת הַשֵּׁם אֲשֶׁר לְנֶגֶד עֵינָיו, וְכָתַב עַל זֶה בְּשֵׁם דּוֹדוֹ אֲדוֹנִי אָבִי זְקֵנִי הַגָּאוֹן בַּעַל תְּבוּאוֹת שׁוֹר שֶׁאָמַר בְּמִלְּיָצְתוֹ הַצָּחָה 'אִם לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמְמָתִי' (תהלים קלא ב), רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה לִגְדֹּר שֶׁיְּהֵא ה״שִׁוִּיתִי', וְהִתְרַעֲם מְאֹד עַל זֶה לְפִי שֶׁעַל הֶרֶב אֵינָם מְשַׁמְּרִים בְּרֹאשׁ וּפְרָאוֹ וְתִשְׁתַּפְּכֶנָּה בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת, וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה דַּף י״ח עַמּוּד ב׳ שֶׁעַל דִּבְטִילַת אַדְּבָרְתָּא מִן שְׁטָרֵיא עֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב, וְלָכֵן גַּם בָּזֶה רְאוּי לָאָזוֹר חַיִל לְבַטֵּל הַמִּנְהָג, וְהָאֲרִיךְ בְּדִבְרֵי נִצָּם. וְנִרְאֶה דִּבְמְנוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים הַמְצֻיָּרִים עַל קֶלֶף שֶׁקּוֹבְעִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לִפְנֵי הָעַמּוּד אוֹ שְׁאָר מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹבְעִים אוֹתָהּ תַּחַת טַבְלָא שֶׁל זְכוּכִית, לֵית לַן בָּהּ, וְלֹא קָפִיד רַק עַל אוֹתָן שֶׁמַּנִּיחִין בְּסִדּוּרִים מִטַּעְמָא דִּלְעֵיל, וְגַם שֶׁעַל הֶרֶב בָּא לִידֵי מְחִיקַת הַשֵּׁם כַּאֲשֶׁר עֵינֵינוּ הָרוֹאוֹת שֶׁהֵם הוֹלְכִים לְאִבּוּד

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

א (א) **לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ[1].** כִּי לְךָ נִבְרָא הָאָדָם כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה מג ז) כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו וְגוֹ׳. וְאַף (פ) אִם יַשִּׂיאֲנוּ יִצְרוֹ בְּחֶלְרָךְ לוֹמַר 'אֵיךְ תַּעֲמֹד בַּבֹּקֶר כִּי הַקֹּר גָּדוֹל' אוֹ יַשִּׂיאֲנוּ בַּקַּיִץ לוֹמַר 'אֵיךְ תַּעֲמֹד מִמְּטָתְךָ וַעֲדַיִן לֹא שָׂבַעְתָּ מִשְּׁנָתְךָ[2], יִתְגַּבֵּר עָלָיו[3] וְאַל יִשְׁמַע לוֹ[4], וְיַחְשֹׁב בְּנַפְשׁוֹ, אִלּוּ הָיָה נִצְרָךְ לַעֲמֹד לְשָׂרֵת לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כַּמָּה הָיָה זָהִיר וְזָרִיז לַעֲמֹד בְּהַשְׁכָּמָה לְהָכִין עַצְמוֹ לַעֲבוֹדָתוֹ, כָּל שֶׁכֵּן וְקַל וָחֹמֶר בֶּן בְּנוֹ שֶׁל קַל וָחֹמֶר לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: (ב) **הַשַּׁחַר.** בְּשֶׁלָּ״ה (מסכת חולין דרך חיים אות ה) כָּתַב סוֹד, לְחַבֵּר יוֹם וְלַיְלָה בְּתוֹרָה אוֹ בִּתְפִלָּה[5] הֵן בַּבֹּקֶר הֵן בָּעֶרֶב[6]. וּמִיָּד כְּשֶׁיִּתְעוֹרֵר מִשְּׁנָתוֹ וְאִינוֹ רוֹצֶה לִישֹׁן יִטֹּל יָדָיו אַף שֶׁנִּשְׁאָר מְשֻׁכָּב[7], וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלִי נְטִילַת יָדַיִם, וְצָרִיךְ מְאֹד לִיזָּהֵר בָּזֶה[8], וּבְזֹהַר הַקָּדוֹשׁ (ג) מְפָלֵיג עֲבוּר זֶה בְּעָנְשׁוֹ לְמִאֹד, כִּי הוּא מַשְׁהֶה עַל עַצְמוֹ רוּחַ הַטֻּמְאָה[9]. (ג) וּמִכָּל מָקוֹם חָלִילָה לַעֲבֹר שׁוּם אִסּוּר עֲבוּר חֶרְטַן נְטִילַת יָדַיִם, כְּגוֹן לַעֲצֹר עַצְמוֹ מִלְּהַשְׁתִּין עַל יְדֵי זֶה[10] אוֹ לִקַּח מַיִם שֶׁהֻכְנוּ עֲבוּר עַצְמוֹ אִם לֹא שֶׁבָּרוּר לוֹ שֶׁיִּתֵּן תַּכְלָּה תְּמוּרָתָם אֲחֵרִים, וְיֵשׁ שֶׁנִּכְשָׁלִין בָּזֶה. אִם אֵרַע שֶׁהַמַּיִם רְחוֹקִים וְאֵין לוֹ מִי שֶׁיְּקָרְבֵם אֵלָיו, נָהֲגוּ קְצָת מִבַּעֲלֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוֹלְכִים פְּחוֹת פְּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, וְכָתַב הַשַּׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק״ב) עַל זֶה דְּלֹא נְהִירָא, דְּעָדִיף יוֹתֵר שֶׁיְּלַכְלֵךְ בִּמְרוּצָה שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת רוּחַ רָעָה עַל יָדָיו[11]. יֵשׁ אוֹמְרִים דִּלְעִנְיָן זֶה אָמְרִינַן כֻּלָּא בֵּיתָא כְּאַרְבַּע אַמּוֹת דְּמֵי, אֲבָל (ד) אֵין לִסְמֹךְ עַל זֶה כִּי אִם בְּשָׁעַת הַדְּחָק. אִם אֵרַע כְּשֶׁמַּשְׁכִּים בַּלַּיְלָה שֶׁאֵין לוֹ מַיִם לִטֹּל יָדָיו שָׁלֹשׁ פְּעָמִים כָּרָאוּי לְהַעֲבִיר רוּחַ הַטֻּמְאָה, אַף עַל פִּי כֵן (ה) חָלִילָה לוֹ לְבַטֵּל מִדִּבְרֵי תּוֹרָה מִשּׁוּם זֶה עַד שֶׁיָּאִיר הַיּוֹם, אֶלָּא יִטֹּל מֵעַט אוֹ יְנַקֶּה יָדָיו בְּכָל מִידֵי דְּמִנַּקֵּי וְיִבָּרֵךְ וְיִלְמֹד, כְּדִין הַתַּלְמוּד וְהַפּוֹסְקִים: (ג) **שֶׁהַצַּבּוּר מִתְפַּלְּלִין.** הַיְנוּ אַף עַל פִּי (ו) שֶׁלֹּא יַעֲבֹר זְמַן תְּפִלָּה, מִכָּל מָקוֹם מִצְוָה עִם הַצַּבּוּר. וְעַיִן לְקַמָּן סוֹף סְעִיף קָטָן ט׳: (ד) **הַצַּדִּיקִים.** דְּהַיְנוּ שֶׁיְּיַצֵּר בְּנַפְשׁוֹ תָּמִיד אֵיךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ[12], כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. וְכָתְבוּ בְּשֵׁם הָאַר״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (פרי עץ חיים שער הנהגת הלימוד פ״א) שֶׁיְּצַיֵּר שָׁם הֶוְי״ה תָּמִיד נֶגֶד עֵינָיו בְּנִקּוּד כָּזֶה: יְהוָה, וְזֶהוּ סוֹד 'שִׁוִּיתִי ה׳ לְנֶגְדִּי תָּמִיד', וְזֶה תּוֹעֶלֶת גָּדוֹל לְעָנְיַן הִירְאָה[13]. וְיֵשׁ שֶׁהִיוּ רְגִילִין מַחֲמַת זֶה לַעֲשׂוֹת מְנוֹרוֹת שֶׁל קֶלֶף מְצֻיָּרִים לְהַנִּיחַ בְּסִדּוּרִים וְכוֹתְבִים בָּהֶם שִׁוִּיתִי ה׳ וְגוֹ׳ בֶּן אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת, וּשְׁאָרֵי שֵׁמוֹת, וּמְנוֹרָה כָּזֶה הָיְתָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם 'שִׁוִּיתִי', וְהַטַּעַם הוּא בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִזְכָּר שֶׁלֹּא לְשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה מֵאֵימַת הַשֵּׁם. וְכָתַב הַתְּבוּאוֹת שׁוֹר שֶׁרָאוּי

בֵּאוּר הַלָּכָה

א * **שֶׁיִּהֵא הוּא מְעוֹרֵר הַשַּׁחַר.** נָכוֹן מְאֹד לְזָהֵר לוֹמַר קֹדֶם כָּל שֶׁלֹּשׁ תְּפִלּוֹת הוֹדָאַת הַיְהִי רָצוֹן הַמְבֹאָר בְּיִרְשָׁלְמִי פֶּרֶק תְּפִלַּת הַשַּׁחַר (פ״ד ה״א), דְּהַיְנוּ בְּשַׁחֲרִית מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה׳ אֱלֹקַי וֵאלֹקֵי אֲבוֹתַי שֶׁהוֹצֵאתַנִי מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה, וּבְמִנְחָה מוֹדָה אֲנִי וְכוֹ׳ שֶׁכָּשֵׁם שֶׁזָּכִיתַנִי לִרְאוֹת כְּשֶׁהִתְפַּלָּה מֵאֵימַת הַשֵּׁם אֲשֶׁר לְנֶגֶד עֵינַי, וְכָתַב זְכִיתִי לִרְאוֹתָהּ בְּמַעֲרָב, בְּעַרְבִית יְהִי רָצוֹן כוֹ׳ כְּשֵׁם שֶׁהָיִיתִי בְּאֲפֵלָה וְהוֹצֵאתַנִי לְאוֹרָה כֵּן תּוֹצִיאֵנִי מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה:

* **הוּא כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וְכוּ׳.** הָרוֹצֶה לְקַיֵּם שִׁוִּיתִי בָּרוּאי יִזְדָּרֵז לְקַיֵּם מַה שֶּׁנִּכְתַּב בְּשֵׁם סֵפֶר הַחִנּוּךְ, וּמִפְּנֵי גֹּדֶל חֲבִיבוּתָם הֶעְתִּיקוּם כָּאן בְּגֻדּוֹלִים בְּסִפְרֵיהֶם, וְזֶה לְשׁוֹן הַחִנּוּךְ [בְּהַקְדָּמָתוֹ], וּבְסִימָן כ״ה כ״ו תי״ז תי״ח תל״ב שפ״ז]: שֵׁשׁ מִצְוֹת חִיּוּבָן תָּמִידִי לֹא כְּפִסְקָא מַעַל הָאָדָם אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד כָּל יָמָיו, וְכָל זְמַן וְכָל רֶגַע שֶׁיְּחַשֵּׁב בְּהֶן קַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה[14], וְאֵין קֵץ לְמַתַּן שָׂכָר הַמִּצְוֹת, וְאֵלּוּ הֵם, א) לְהַאֲמִין שֶׁיֵּשׁ אֱלֹהַּ אֶחָד בָּעוֹלָם שֶׁהִמְצִיא כָּל הַנִּמְצָאוֹת, וּמַחֲפָצוֹ וּרְצוֹנוֹ הוּא כָּל מַה שֶּׁהוּא עֲכְשָׁיו וְשֶׁהָיָה וְשֶׁיִּהְיֶה לָעַדִי עַד, וְשֶׁהוּא הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְנָתַן לָנוּ הַתּוֹרָה. וְזֶהוּ מִצְוַת עֲשֵׂה דִּכְתִיב (שמות כ ב) 'אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ' וְגוֹ׳, וּפֵרוּשׁוֹ, תַּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ שֶׁיֵּשׁ לְעוֹלָם אֱלֹהַּ הַמַּשְׁגִּיחַ שֶׁהָרֵי הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. ב) שֶׁלֹּא נַאֲמִין בְּשׁוּם אֱלֹהִים זוּלָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק ג) 'לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי', וְאֶפְלּוּ מוֹדֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵט עַל הַכֹּל רַק שֶׁיְּדִימֶה בְּדַעְתּוֹ שֶׁמְּסַר הַנְהָגַת הָעוֹלָם לְמַלְאָךְ אוֹ לְכוֹכָב הֲרֵי זֶה מוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה וְעוֹבֵר עַל לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי, אֶלָּא יַאֲמִין שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ וּבְכִבּוּדוֹ מְשַׁגִּיחַ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת וְאֵין לְשׁוּם נִבְרָא כֹּחַ לַעֲשׂוֹת דָּבָר בִּלְתִּי רְצוֹנוֹ, וְלָכֵן נִקְרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים. ג) לְיַחֲדוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ד)

שַׁעַר הַצִּיּוּן

א (פ) מטור: (ג) עַיִן בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק״ב): (ד) פְּשׁוּט: (ה) שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (שם): (ו) שָׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁל הַגְּרַ״ז (מהד״ת ס״ו): (1) פְּרִי מְגַדִּים (מש״ז סק״ב):

בְּאֹר הַגּוֹלָה ד: הִלְכוֹת הַנְּהָגַת אָדָם בַּבֹּקֶר סִימָן א

ג רא״ש (סי׳ ב) אֹהֶא דִּבְרָכוֹת ג׳.

וְהַהַכְנָעָה בְּפַחַד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבְשָׁתוֹ מִמֶּנּוּ תָּמִיד (מורה נבוכים ח״ג פרק נ״ב). *וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ (ה) מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם (ז) [ד] (ו) הַמַּלְעִיגִים עָלָיו בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. (ז) גַּם בְּהַצְנֵעַ לֶכְת וּבְשָׁכְבוֹ עַל מִשְׁכָּבוֹ יֵדַע לִפְנֵי מִי הוּא שׁוֹכֵב, וּמִיָּד שֶׁיֵּעוֹר מִשְּׁנָתוֹ יָקוּם (ס) [ה] (ח) בְּזְרִיזוּת לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה (טור): **ב** [ג]הַמַּשְׁכִּים לְהִתְחַנֵּן לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ, יְכַוֵּן לַשָּׁעוֹת שֶׁמִּשְׁתַּנּוֹת הַמִּשְׁמָרוֹת, שֶׁהֵן בְּשָׁלִישׁ הַלַּיְלָה וּלְסוֹף שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הַלַּיְלָה (ו) [ז] וּלְסוֹף

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

וּלְהִמָּחֵק, וּבְפֶרֶט שְׁכוּתְבִין עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת אֲשֶׁר לֹא כַּדָּת. וְהַמְוַהִיר וְהַנְזָהָר יִשְׁכִּילוּ כְּזֹהַר: **[ד] הַמַּלְעִיגִים.** עַיֵּן בְּאֹר הַיטֵב. וּמַה שֶּׁכָּתַב גַּם בְּהַצְנֵעַ לֶכְת עַיֵּן בְּסֵדֶר דָּוִד מ״ט (ע״ב) וּבְיָד אֶפְרַיִם מַה שֶּׁכָּתַב בָּזֶה אֲחֵי הַגְּאוֹן מוֹרֵנוּ הָרַב אֶפְרַיִם זַלְמָן נרו״ יאיר״: **[ה] בְּזְרִיזוּת.** וְעַיֵּן בְּיָד אֶפְרַיִם מַה שֶּׁכָּתַב בָּזֶה בְּשֵׁם הַתְּבוּאוֹת שׁוֹר (בכור שור ברכות ג.) וּבְסֵפֶר שַׁלְמֵי צִבּוּר (זמן קימת חצות). וְעַיֵּן בְּשֵׁב יַעֲקֹב (ח״א) סִימָן א׳ שֶׁכָּתַב דִּלְעִנְיַן קִימָה מֵחֲצוֹת לַיְלָה יֵשׁ לְחַשֵּׁב שִׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת מֵחֲצוֹת הַיּוֹם שֶׁהוּא בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה עוֹמֶדֶת בְּרָאשׁ כָּל אָדָם, וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת אַחֵר כָּךְ דְּהַיְנוּ חֲצִי מַעַת לָעַת הוּא זְמַן חֲצוֹת לַיְלָה שֶׁאָז מְנַשֶּׁבֶת רוּחַ צְפוֹנִית. (וְזֶה גַּם כֵּן דַּעַת שִׁלְמֵי צִבּוּר), וְכֵן יֵשׁ לַחֲשֹׁב מַה שֶּׁנִּזְהָרִים עַל שָׁעַת הַהַקּוּפָה. וּבְעַל נֶפֶשׁ יוּכַל לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ לְהַקְפִּיד אַף עַל הַשָּׁעוֹת מִתְּחִלַּת הַיּוֹם אוֹ מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה מִפֶּשֶׁט, אֲבָל לְעִנְיַן זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה תְּלוּי בְּיוֹם וּבְלַיְלָה מַמָּשׁ. וּמִי שֶׁרוֹצֶה לְהִתְפַּלֵּל בְּשָׁעוֹת שֶׁשִּׁתְּפוּת הַמִּשְׁמָרוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַשּׁוּר, יַחְשֹׁב הַלַּיְלָה מִתְּחִלַּת צֵאת הַכּוֹכָבִים עַד עֲלוֹת הַשַּׁחַר לְשֵׁשׁ מִשְׁמָרוֹת הֵן בְּקֵיץ וְהֵן בְּחֹרֶף, עַיֵּן שָׁם. וּבְאִשֵּׁל אַבְרָהָם (סק״ד) הֵבִיא קֶצֶת מִזֶּה, וְעַיֵּן בְּשו״ת דְּבַר שְׁמוּאֵל סִימָן רי״ג וְסִימָן רכ״א, וְעַיֵּן מַה שֶּׁכָּתַב בְּיָד אֶפְרַיִם רֵישׁ סִימָן נ״ח. וּבְאֵבֶן הַשֹּׁהַם סִימָן (כ״ג) [כ״ב] כָּתַב, בְּנֵי אָדָם שֶׁנָּדְרוּ לְקוּם בַּחֲצוֹת לַיְלָה לְהִתְפַּלֵּל וּלְבַקֵּשׁ רַחֲמִים, כַּוָּנָתָם עַל חֲצוֹת לַיְלָה עַל פִּי הַדִּין, וְיֵשׁ לַחֲשֹׁב חֲצוֹת אֶחָד שֵׁשׁ שָׁעוֹת מִתְּחִלַּת כְּנִיסַת הַלַּיְלָה הֵן בְּלֵילוֹת אֲרִיכִים אוֹ קְצָרִים. וּכְבָר נִתְבָּאֵר שֶׁאֵין כֵּן דַּעַת הַשֵּׁב יַעֲקֹב וְהַשְּׁלֹמֵי צִבּוּר, וְכֵן נִרְאֶה עִקָּר. וְכָתַב בְּשׁוּבוֹת יַעֲקֹב (ח״ג) [ח״ב] סִימָן מ״ד שֶׁאֵין לַעֲשׂוֹת תְּפִלַּת חֲצוֹת בְּפָרְסֵיָא רַק בְּצִנְעָא דְּכְתִיב הַצְנֵעַ לֶכֶת, וְלָכֵן מַה שֶּׁקָּצַת יְחִידֵי סְגֻלָּה עוֹשִׂים כֵּן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בַּעֲשָׂרָה יֵשׁ בָּזֶה מְשׁוּם יוֹהֲרָא אִם אֵין כָּל הַצִּבּוּר עוֹשִׂים כֵּן, עַיֵּן שָׁם. אַךְ הָאִידָנָא נָהוּג עָלְמָא לְמֶעְבַּד הָכִי וְאֵין בָּזֶה מְשׁוּם יוֹהֲרָא בְּכָל עִנְיָן, וְכֵן כָּתַב בִּבְרָכֵי יוֹסֵף (סק״ג) עַל דִּבְרֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ בְּאֶזְנֵינוּ שְׁמַעְנוּ וְעֵינֵינוּ רָאוּ בְּכַמָּה עֲיָרוֹת פָּשֵׁט הַמִּנְהָג לְהָקֵף, עַיֵּן שָׁם. וְכָתַב עוֹד שָׁם (סק״ו), חֲבוּרַת חֲצוֹת שֶׁקִּבּוּעַ לָהֶם חֶדֶר סְמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת מִדֵּי שֶׁיִּהְיוּ גַּם כֵּן עֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים, כָּךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת, אַךְ אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אֵיזֶה בְּחוּרִים שֶׁלִּפְעָמִים מְדַבְּרִים שִׂיחָה בְּטֵלָה וְלֹא יַעֲצְרוּ עַצְמָם מִלְּשׂוֹחֵחַ בְּקַבְּיעוּתָם בַּחֶדֶר. וְכָתַב בְּאֶגֶרֶת הָרַמַ״ז (הוּא רִאשֵׁי תֵּבוֹת הָרַב רַבֵּנוּ מֹשֶׁה זְמוֹתֹא) (סי׳ יא) שֶׁאֵין לַעֲשׂוֹת הַתִּקּוּן בְּתַחִלַּת הַלַּיְלָה אַף בְּקֵיץ וְגַם לֹא בְּרֹאשׁ מִשְׁמָרָה שְׁנִיָּה אֶלָּא מֵחֲצוֹת וְאֵילָךְ, וְיֵשׁ לְהַקְדִּים הַשָּׁנָה בְּתַחִלַּת הַלַּיְלָה כְּדֵי שֶׁיּוּכַל עַל כָּל פָּנִים לְקוּם חֲצִי שָׁעָה קֹדֶם אוֹר הַיּוֹם, וּבִשְׁעַת הַדְּחָק אַף שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר יֵשׁ קֶצֶת מְצִיאוּת לְתַקֵּן כו׳ עַיֵּן שָׁם. וְשָׁם בְּסִימָן ט״ו כָּתַב שֶׁבְּמְקוֹמוֹת שֶׁמַּרְבִּים בְּסִלּוּחוֹת בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים וְגַם עוֹשִׂין נְקִילַת אַפַּיִם, הַנּוֹהֵג לַעֲשׂוֹת תִּקּוּן חֲצוֹת בְּכָל הַשָּׁנָה גַּם בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן שָׁם בְּסִימָן ט״ז מִשֶּׁיִּגְרַע לוֹמַר תִּקּוּן חֲצוֹת וְקָם בְּאֶשְׁמֹרֶת וּכְבָר הִצְהִיר אוֹמְרִים סְלִיחוֹת וְאֵין פָּנַאי לוֹמַר שְׁנֵיהֶם, שֶׁהוּא עִקָּר גָּדוֹל יוֹתֵר מֵהַסְּלִיחוֹת. וְכָתַב בְּבִרְכֵי יוֹסֵף (סק״ח) בְּשֵׁם מוֹרוֹ זְקֵנוֹ הָרַב מַהֲרַ״א אֲזוּלַאי (הוּא בַּעַל חֶסֶד לְאַבְרָהָם), אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תִּקּוּן חֲצוֹת יֹאמַר אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּנֶחְמַת צִיּוֹן, אֱלֹהֵינוּ בְּרַחֲמָיו יְנַחֲמֵנוּ וְיִחַדֵּשׁ

בַּאֹר הַיטֵב

לְעִנְיַן הַיְרָאָה. הָאַרַ״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (פרי עץ חיים שער הנהגת הלילה פ״א): **(ז) הַמַּלְעִיגִים.** וְעַל כָּל פָּנִים לֹא יִתְקוֹטֵט עִמָּהֶם. בֵּית יוֹסֵף (ד״ה ומ״ש ע״כ): **(ס) בְּזְרִיזוּת.** לְאו דַּוְקָא, אֶלָּא יִשְׁהֶה מְעַט וְלֹא יַעֲמֹד פִּתְאֹם, גִּשְׁיָן דָּוִד ע׳. (ע״א). כָּתַב בְּסֵדֶר הַיּוֹם (סדר היום בהקיצו משנתו), וּבְקוּמוֹ יֹאמַר ׳מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה, רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ׳. וְאֵין צָרִיךְ לָזֶה נְטִילַת יָדַיִם אַף שֶׁיָּדָיו מְטֻנָּפוֹת, כִּי אֵינוֹ מַזִּכִּיר הַשֵּׁם וְלֹא כִּנּוּי, וּמִכָּל מָקוֹם לְמֹד נִרְאֶה דְּאָסוּר. אֶלְיָה זוּטָא (סי׳ ד ס״ק יא). וְאַחַר נְטִילַת יָדַיִם יֹאמַר שָׁם שֶׁל מ״ב ׳אֲנָא בְּכֹחַ׳ וְכוּ׳: **ב** (ו) **וּלְסוֹף הַלַּיְלָה.** וְהוּא זְמַן ׳שׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר׳, וְאַף בַּקֵּיץ. וְאִם הוּא קָרוֹב לְהַנֵּץ הַחַמָּה יֹאמַר מִתְּחִלָּה [הַמְזַמְּרִים לָבֶד וִידֵ[ג] הַקֵּינוֹת וְאַחַר כָּךְ יַתְחִיל ׳שׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר׳, דֶּרֶךְ חָכְמָה. וּבְעִנְיַן תְּפִלַּת חֲצוֹת עַיֵּן בְּסֵפֶר הַכַּוָּנוֹת (שער הכוונות דרושי תיקון חצות). וּבְזֹהַר וַיַּקְהֵל (ח״ב דף קצה:) מַשְׁמַע דִּלְעוֹלָם חֶשְׁבִינַן הַלַּיְלָה לִשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת הֵן בְּקֵיץ אוֹ בְּחֹרֶף, אַף עַל גַּב דִּלְעִנְיַן תְּפִלָּה אֵינוֹ כֵּן, עַיֵּן סִימָן רל״ג (ס״א). מָגֵן אַבְרָהָם (סק״ד), וְעַיֵּן עוֹלַת תָּמִיד (סק״ב). וְהָאַחֲרוֹנִים קִבְּלוּ דְּמִ׳שֶׁכְּבֵי׳ עַד ׳קוּמִי׳, רְצוֹנָם לוֹמַר מִשְּׁבוּעוֹת שֶׁאוֹמְרִים רוּחַ שֶׁבּוֹ ׳שָׁכְבִי׳ עַד תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁבּוֹ ׳קוּמִי׳, אֵין צָרִיךְ לְקוּם לְמֹד בַּלַּיְלָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים מַחֲמַשָּׁה עָשָׂר בְּאָב עַד (ט״ז) [ט״ו] אֵיר יָקוּם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּזִמַּן שָׁנָה שְׁמוֹנָה שָׁעוֹת וְסִימָנָךְ ׳יָשַׁנְתִּי אֲ״ד יְנוּחַ לִי׳ (אויב ג יג), וְהַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם. וְכָתַב הָאַרַ״י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה (אור צדיקים עמוד התפילה סי׳ א ס״ח), וְשָׁעוּר

תְּפִלַּת חֲצוֹת בְּפָרְסֵיָא רַק בְּצִנְעָא דְּכְתִיב הַצְנֵעַ לֶכֶת, וְלָכֵן מַה שֶּׁקָּצַת יְחִידֵי סְגֻלָּה עוֹשִׂים כֵּן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בַּעֲשָׂרָה יֵשׁ בָּזֶה מְשׁוּם יוֹהֲרָא אִם אֵין כָּל הַצִּבּוּר עוֹשִׂים כֵּן, עַיֵּן שָׁם. אַךְ הָאִידָנָא נָהוּג עָלְמָא לְמֶעְבַּד הָכִי וְאֵין בָּזֶה מְשׁוּם יוֹהֲרָא בְּכָל עִנְיָן, וְכֵן כָּתַב בִּבְרָכֵי יוֹסֵף (סק״ג) עַל דִּבְרֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ בְּאֶזְנֵינוּ שְׁמַעְנוּ וְעֵינֵינוּ רָאוּ בְּכַמָּה עֲיָרוֹת פָּשֵׁט הַמִּנְהָג לְהָקֵף, עַיֵּן שָׁם. וְכָתַב עוֹד שָׁם (סק״ו), חֲבוּרַת חֲצוֹת שֶׁקִּבּוּעַ לָהֶם חֶדֶר סְמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְרָאשֵׁי הַקְּהִלָּה רוֹצִים שֶׁיֹּאמְרוּ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מִדֵּי שֶׁיִּהְיוּ גַּם כֵּן עֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים, כָּךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת, אַךְ אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אֵיזֶה בְּחוּרִים שֶׁלִּפְעָמִים מְדַבְּרִים שִׂיחָה בְּטֵלָה וְלֹא יַעֲצְרוּ עַצְמָם מִלְּשׂוֹחֵחַ בְּקַבְּיעוּתָם בַּחֶדֶר. וְכָתַב בְּאֶגֶרֶת הָרַמַ״ז (הוּא רִאשֵׁי תֵּבוֹת הָרַב רַבֵּנוּ מֹשֶׁה זְמוֹתֹא) (סי׳ יא) שֶׁאֵין לַעֲשׂוֹת הַתִּקּוּן בְּתַחִלַּת הַלַּיְלָה אַף בְּקֵיץ וְגַם לֹא בְּרֹאשׁ מִשְׁמָרָה שְׁנִיָּה אֶלָּא מֵחֲצוֹת וְאֵילָךְ, וְיֵשׁ לְהַקְדִּים הַשָּׁנָה בְּתַחִלַּת הַלַּיְלָה כְּדֵי שֶׁיּוּכַל עַל כָּל פָּנִים לְקוּם חֲצִי שָׁעָה קֹדֶם אוֹר הַיּוֹם, וּבִשְׁעַת הַדְּחָק אַף שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר יֵשׁ קֶצֶת מְצִיאוּת לְתַקֵּן כו׳ עַיֵּן שָׁם. וְשָׁם בְּסִימָן ט״ו כָּתַב שֶׁבְּמְקוֹמוֹת שֶׁמַּרְבִּים בְּסִלּוּחוֹת בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים וְגַם עוֹשִׂין נְקִילַת אַפַּיִם, הַנּוֹהֵג לַעֲשׂוֹת תִּקּוּן חֲצוֹת בְּכָל הַשָּׁנָה גַּם בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן שָׁם בְּסִימָן ט״ז מִשֶּׁיִּגְרַע לוֹמַר תִּקּוּן חֲצוֹת וְקָם בְּאֶשְׁמֹרֶת וּכְבָר הִצְהִיר אוֹמְרִים סְלִיחוֹת וְאֵין פָּנַאי לוֹמַר שְׁנֵיהֶם, שֶׁהוּא עִקָּר גָּדוֹל יוֹתֵר מֵהַסְּלִיחוֹת. וְכָתַב בְּבִרְכֵי יוֹסֵף (סק״ח) בְּשֵׁם מוֹרוֹ זְקֵנוֹ הָרַב מַהֲרַ״א אֲזוּלַאי (הוּא בַּעַל חֶסֶד לְאַבְרָהָם), אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תִּקּוּן חֲצוֹת יֹאמַר אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּנֶחְמַת צִיּוֹן, אֱלֹהֵינוּ בְּרַחֲמָיו יְנַחֲמֵנוּ וְיִחַדֵּשׁ

בַּאֹר הַלָּכָה

׳שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד׳[17], וּפְרוּשׁוֹ, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְדַע כִּי ה׳ שֶׁהוּא יְהֹוָה אֶת הַכֹּל בְּרִבּוֹנוֹ וְהוּא אֱלֹהֵינוּ הַמַּשְׁגִּיחַ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת הוּא ה׳ אֶחָד בִּלְי שׁוּם שִׁתּוּף. ד) לֶאֱהֹב הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק ה) ׳וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ׳ וְגוֹ׳, וְכֵיצַד יַגִּיעַ הָאָדָם לְאַהֲבָה, הוּא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, וְכִדְאִיתָא בְּסִפְרֵי (פיסקא לג), לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְאָהַבְתָּ׳ אֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד לֶאֱהֹב אֶת הַמָּקוֹם, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם פסוק ו) ׳וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ׳, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, כְּלוֹמַר שֶׁעַל יְדֵי הִהְתְבּוֹנְנוּת בַּתּוֹרָה יַכִּיר אֶת גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין לוֹ עֵרֶךְ וְלֹא קֵץ, וְתִתְיַשֵּׁב הָאַהֲבָה בְּלִבּוֹ בְּהֶכְרֵחַ. וְעִנְיַן הַמִּצְוָה שֶׁיִּרְאֶה הָאָדָם לְהָשִׂים כָּל מַגְמָתוֹ וְכָל מַחְשַׁבְתּוֹ אַחַר אַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְיַצְרִיךְ בְּלִבּוֹ כִּי כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בָּעוֹלָם מֵעֹשֶׁר וּבָנִים וְכָבוֹד הַכֹּל הוּא כְּאַיִן נֶגֶד אַהֲבָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְיִיגַע תָּמִיד בְּבַקָּשַׁת תּוֹרָתוֹ לְמַעַן יַשִּׂיג יְדִיעָה בָּהּ׳. וְהַקּוֹבֵעַ אֶת מַחְשַׁבְתּוֹ בְּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים וּבְהַבְלֵי הָעוֹלָם שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם רַק לְהִתְעַנֵּג וּלְהַשִּׂיג כָּבוֹד, בְּטֵל עֲשֵׂה זוֹ, וְעָנְשׁוֹ גָּדוֹל. ה) לְהִיוֹת יִרְאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל פָּנָיו תָּמִיד לְבִלְתִּי יֶחֱטָא, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (שם פסוק יג) ׳אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא׳, וּמִי שֶׁבָּא דִּבֵּר עֲבֵרָה רִיחוֹ רוּחוֹ וְלֹקֶת חַיָּב לְהָעִיר וּלְהַזְהִיר אֶל לִבּוֹ בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁגִּיחַ בְּכָל מַעֲשֵׂי בְּנֵי אָדָם אַף אִם יִהְיוּ בְּמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וְיָשִׁיב לָהֶם נָקָם לְפִי רֹעַ הַמַּעֲשֶׂה, וּכְדִכְתִיב (ירמיה כג כד) ׳אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאֻם ה׳ וְגוֹ׳. ו) שֶׁלֹּא נְתוּר אַחַר מַחֲשֶׁבֶת הַלֵּב וּרְאִיַּת הָעֵינַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו לט) ׳וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם׳ וְגוֹ׳ וְאָמְרוּ חֲכָמִים (ברכות יב:) אַחֲרֵי לְבַבְכֶם זוֹ אַפִּיקוֹרְסוּת וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם זוֹ זְנוּת, וּבְכָלָל אַפִּיקוֹרְסוּת הוּא כָּל מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת שֶׁהֵם הֶפֶךְ דַּעַת הַתּוֹרָה, וּבְכָלָל זְנוּת הוּא מִי שֶׁהוּא רוֹדֵף אַחַר תַּאֲוַת הָעוֹלָם מִבְּלִי שֶׁיְּכַוֵּן בָּהֶם כְּלָל לְכַוָּנָה טוֹבָה, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתָם כְּדֵי שֶׁיֵּעָמֵד בְּרִיא וְיוּכַל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ רַק כַּוָּנָתוֹ תָּמִיד לְהַרְבּוֹת תַּעֲנוּגִים גְּדוֹלִים לְנַפְשׁוֹ. כָּל זֶה לְקַטְתִּי מִלְּשׁוֹנוֹ הַנַּחְמָד בְּקִצּוּר וְקִילּוּרִין הֵם לְעִנְיָנִים וְאִשְׁרֵי הַמְקֻיָּמִם בָּרְאוּי. וְעַיֵּן בְּחַיֵּי אָדָם כְּלָל א׳ (ס״ה) שֶׁהָאֲרִיךְ גַּם כֵּן בָּהֶם:

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

לָאָזֹר חַיִל לְבַשֵּׁל הַמְּנָהָג, כִּי עַל פִּי הָרֹב אֵינָם מְשַׁמְּרִים אֶת הַקֶּלַח כָּרָאוּי וְתִשְׁתַּפְּכֶנָּה בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת[15], וְגַם כַּמָּה פְּעָמִים בָּא לִידֵי מִחְיקַת הַשֵּׁם[16]. וְנִרְאֶה דְּבְמַגְנוֹרוֹת הַגְּדוֹלוֹת הַמְצֻיָּרוֹת עַל קֶלַח שֶׁקּוֹבְעִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לִפְנֵי הָעֲמוּד תַּחַת טַבְלָא שֶׁל זְכוּכִית, שֶׁאֵין שָׁיְךְ בָּזֶה טַעַם הַנַּ״ל, לֵית לָן בָּהּ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְהַקּוֹבְעִין בָּעֲמוּד בְּלֹא טַבְלָא יֵשׁ לְמִחוֹת בְּיָדָם, כִּי עַל יְדֵי הַנְּרוֹת שֶׁקּוֹבְעִין בָּעֲמוּד בָּא בְּרֹב הָעִתִּים לִידֵי מִחְיקַת הַשֵּׁם חַס וְחָלִילָה: **(ה) מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם.** וְעַל כָּל פָּנִים לֹא יִתְקוֹטֵט עִמָּהֶם, מִפְּנֵי שְׁמִדַּת הָעַזּוּת מְגֻנָּה מְאֹד, וְאֵין רָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ מִמֶּנָּה כְּלָל אֲפִלּוּ בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי יִקָּנֶה קִנְיָן בְּנַפְשׁוֹ לִהְיוֹת עַז אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם עֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ (בית יוסף (ד״ה ומ״ש ע״כ)). וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הַלָּכָה (ד״ה ולא יתבייש):

(ו) הַמַּלְעִיגִים עָלָיו[18]. וְכֵן (ז) אִם הוּא אָדָם בֵּינוֹנִי עוֹמֵד בִּמְקוֹם גְּדוֹלִים, לֹא יִתְבַּיֵּשׁ מֵהֶם לִלְמֹד וְלַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, אַף אִם אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה שֶׁלֹּא בְּפְנֵיהֶם, טוֹב יוֹתֵר[19]. (ח) וּמִיהוּ בִּפְנֵי בֵּינוֹנִים שֶׁיִּלְמְדוּ מִמֶּנּוּ, יֵשׁ לוֹמַר טוֹב יוֹתֵר לַעֲשׂוֹת בִּפְנֵיהֶם שֶׁיִּלְמְדוּ מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂהוּ, אַף יְכַוֵּן לִבּוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם וְלֹא לְהִתְפָּאֵר חָלִילָה:

(ז) גַּם בְּהַצְנֵעַ לֶכֶת. רְצוֹנוֹ לוֹמַר אַף (ט) בְּשָׁעָה שֶׁהוּא בְּבֵיתוֹ בְּהַצְנֵעַ, גַּם כֵּן יִהְיֶה לָכְתּוֹ עִם ה׳ אֱלֹהָיו, וּכְמוֹ שֶׁמְּסַיֵּם וְהוֹלֵךְ: **(ח) בְּזְרִיזוּת.** לָאו דַּוְקָא, אֶלָּא יִשְׁהֶה מְעַט וְלֹא יַעֲמֹד פִּתְאֹם, כִּי זֶה מַזִּיק לַגּוּף [גִּשְׁיָן דָּוִד ע׳ (ע״א)]. טוֹב (י) לוֹמַר תֵּכֶף בְּקוּמוֹ: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה, רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

* **וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ וְכוּ׳.** עַיֵּן בְּמַשְׁנָה בְּרוּרָה (ס״ק ה) בְּשֵׁם הַבַּיִת יוֹסֵף. דָּיָּ דְּהַבַּיִת יוֹסֵף לֹא אִירֵי כִּי אִם בְּמַצָּנָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לְעַצְמוֹ וּבְנֵי אָדָם מַלְעִיגִים עָלָיו אֲבָל בְּוַדַּאי אֵין לוֹ לְחוּשׁ כְּלָל לְלַעֲגָם וְלֹא יִתְקוֹטֵט עִמָּהֶם, אֲבָל אִם הוּא עוֹמֵד בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ אֶפִּיקוֹרְסִים הַמְּתַקְּמְמִים עַל הַתּוֹרָה וְרוֹצִים לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה תַּקָּנוֹת בְּעִנְיָנֵי הָעִיר וְעַל יְדֵי זֶה יַעֲבִירוּ אֶת הָעָם מֵרְצוֹן ה׳ וּפִתַּח בְּשָׁלוֹם וְלֹא נִשְׁמְעוּ דְּבָרָיו, בְּכֹגֶן זֶה לֹא דִּבֶּר הַבַּיִת יוֹסֵף מֵאוּמָה וּמִצָּנָה לִשְׁנֹאתָם וּלְהִתְקוֹטֵט עִמָּהֶם וּלְהַפֵּר עֵצָתָם בְּכָל

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(ז) בַּ״ח (ס״ב): **(מ)** פְּרִי מְגָדִים (א״א סק״ב): **(מ)** יַד אֶפְרַיִם: **(י)** סֵדֶר הַיּוֹם (סדר היום בהקיצו משנתו):

המשך ס״ק ד
וְכָתַב בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה בְּשֵׁם הִתְבּוֹאוֹת שׁוֹר שֶׁרָאוּי לֶאֱזֹר חַיִל לְבַטֵּל הַמְּנָהָג, כִּי עַל פִּי הָרֹב אֵינָם מְשַׁמְּרִים אֶת הַקֶּלֶף כָּרָאוּי וְתִשְׁתַּפֵּכְנָה בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת[15], וְגַם כַּמָּה פְּעָמִים בָּא לִידֵי מְחִיקַת הַשֵּׁם[16].

15. אכן לגבי כתיבת פסוקים ושמות ה׳ על גבי שטרות כסף, כתב הגרע״י[37] שאין לאסור את הדבר מחמת החשש שיהיו כתבי הקודש מוטלים בביזיון, שכן דרך בני אדם לשמור שטרות אלו, ואין לחשוש שהם יושלכו בחוצות ויתבזו.

16. אמנם מדברי כף החיים[38] מתבאר שלא חשש לדברי התבואות שור, וכתב שטוב לכתוב על קלף או נייר שם הויה בשילוב שם אדנות, כדי שיוכל לכוין כראוי בעת הזכרת השם (ע״י נהגן סי׳ ח הערה 9)[39]. ובספר ישרי לב[40] הביא, שלבעל החקרי לב היה כתב של שם ה׳ עם צורת המנורה, בתוך הספר. וכן העיד מהר״א פלאג׳י בספר צואה מחיים[41] על אביו מהר״ח פלאג׳י. ויש שלמדו מדבריהם[42], שחכם היודע לשמור כראוי על קדושת הקלף יכול אף הוא לנהוג כן.

המשך ביה״ל ד״ה הוא כלל גדול
לְיַחֲדוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ׳שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד׳[17].

17. ואף שמבואר להלן (סי׳ נ ס״ק ח) שקריאת שמע היא מצות עשה שהזמן גרמא [ונמצא שאינה יכולה להתקיים בכל רגע], ביאר הלחם יהודה[43] שייחוד הבורא במחשבה היא אכן מצוה הנוהגת בכל רגע, אולם החיוב לקרוא בפה את הפסוקים המורים על ייחוד הבורא אינו נוהג אלא שחרית וערבית.

ס״ק ו
הַמַּלְעִיגִים עָלָיו[18].

18. וכתב החיד״א[44], שמדת הבושה הוטבעה באדם כדי שיתבייש מבוראו ולא יחטא, אלא שפעמים שהאדם עושה להיפך, מתבייש מהמלעיגים ונמנע מקיום המצוות.
ואדם המקיים מצוה [או דבר חסידות] ומתיירא מהמלעיגים עליו, כתב בשו״ת לב חיים[45] שמותר לו מפני כך לשנות ולומר שלא עשה את אותה מצוה.

אַף אִם אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה שֶׁלֹּא בְּפְנֵיהֶם, טוֹב יוֹתֵר[19].

19. וכעין זה כתב המשנ״ב להלן (סי׳ קנ ס״ק נז), שטוב לאדם להסתיר את מעשיו הטובים. ובשו״ת לב חיים[46] הוסיף, שמי ששואלים אותו האם הוא נוהג בדבר חסידות כלשהו, יכול לשנות בדבריו ולומר שאינו עושה, משום 'והצנע לכת עם אלהיך'.

37. יביע אומר ח״ד יו״ד סי׳ כא אות ח. **38.** סי׳ ה ס״ק ו. **39.** [ובשו״ת תורה לשמה (סי׳ שו) כתב, שאלו הכותבים שם ה׳ עם צורת מנורה בקלף, אסור להם להשתמש בקלף זה בתור סימניה, ומשמע מזה ג״כ שעצם כתיבת שם ה׳ על קלף, אינה אסורה]. **40.** אות ת (דף צד ע״א). **41.** אות עו. **42.** ילקוט יוסף סי״ב בביאורים. **43.** לר״י עייאש, קריאת שמע פ״א ה״א. **44.** חומת אנך ירמיהו פ״ג ד״ה והבושת. **45.** ח״א סי׳ ה. **46.** ח״א סי׳ ה.

ס"ק ח
וְאֵין צָרִיךְ לָזֶה נְטִילַת יָדַיִם וְאַף אִם יָדָיו מְטֻנָּפוֹת[20], כִּי אֵין מַזְכִּיר בָּזֶה הַנֶּפֶשׁ לֹא שָׁם וְלֹא כְּנוּיִי[21].

20. כמו כן מתבאר מדברי כף החיים[47] והגרע"י[48], שמותר לומר בידים מטונפות גם תפילות ובקשות אחרות, ובלבד שלא יזכיר את השם.

21. יש שלמדו[49] מדין זה, שמותר לענות אמן בידים מטונפות, שהרי גם בעניית אמן אינו מזכיר לא שם ולא כינוי[50]. אמנם מדברי כף החיים[51] משמע שאין לענות אמן בידים מטונפות, וכן נראה ממה שכתב הגרע"י[52], שהקם משנתו ינקה ידיו תחילה בכל דבר המנקה [מידי דמנקי], ורק אחר כך יענה אמן.

סעיף ג

ס"ק ט
וְהַמְקֻבָּלִים הָאֱרִיכוּ מְאֹד בְּגֹדֶל מַעֲלַת קִימַת חֲצוֹת כִּי רַבָּה הִיא[22], וּכְבָר נִדְפַּס בַּסִּדּוּרִים סֵדֶר הַהַנְהָגָה עַל פִּי כְּתְבֵי הָאֱרִ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה[23].

22. ובשל גודל מעלת אמירת תיקון חצות, כתבו הבן איש חי[53] וכף החיים[54] שאם אין שהות לפני עלות השחר לומר תיקון חצות וגם לעסוק בתורה, עדיף לומר את התיקון מללמוד. כמו כן, אם בימי הסליחות אין פנאי לומר תיקון חצות וגם סליחות, עדיף לומר את התיקון מלומר סליחות. ובאור לציון כתב[55], שאמירת תיקון חצות עדיפה גם על תפילה כותיקין, לפיכך אף מי שחושש שאם יאמר תיקון חצות לא יוכל להתפלל למחרת כותיקין, יאמר את התיקון[56]. והוסיף[57], שמן הראוי להשתדל מאד לומר תיקון זה בכל לילה[58].
וכתב החיד"א[59], שחיוב אמירת תיקון חצות הוא בין לתלמידי חכמים ובין לעמי הארץ[60]. וכעין זה כתב הגרע"י[61], אלא שהוסיף שתלמיד חכם הלומד תורה באותה עת, יאמר רק את הנוסח שתיקן האר"י ז"ל בלי שום תוספת, ולאחר מכן יחזור לתלמודו. ואף מי שאינו אומר את התיקון בהרגשת צער החורבן ובכוונה הראויה, כתב הבן איש חי[62] שלא ימנע מלאמרו, וישתדל לעורר את עצמו לכוון כראוי.
ואדם הטרוד מאד בעסקי העולם ואינו יכול לומר תיקון חצות, כתב בפתח הדביר[63] שיחזיק בכספו בן תורה שיאמר את התיקון, ועל ידי כך גם לו יהיה חלק בו.

ולענין נשים, כתב הבן איש חי[64] שאין ראוי שתאמרנה תיקון חצות, וכן כתב הגר"מ אליהו[65]. אולם כף החיים[66] כתב שנשים רשאיות לומר תיקון חצות, וכן סובר הגרע"י[67].

23. וכף החיים[68] הביא את אופן ההנהגה בעת אמירת התיקון ע"פ האר"י ז"ל, וזה לשונו: "בתחילת תיקון רחל צריך שתלך ותשב אצל הפתח סמוך למזוזה, ותסיר המנעלים, ותשב יחף, ותעטוף ראשך כאבל, ותרבה בבכיה כפי כוחך, ותקח אפר מקלה ותשים על מצחך במקום הנחת תפילין, גם תכוף ראשך ותחבק פניך בקרקע ממש ותכוין בזה על שריפת התורה שנעשית אפר, וגם תכוין איך מיום שנחרב בית המקדש ונשרפה התורה נמסרו סודותיה ורזיה לחיצונים".

וּזְמַן חֲצוֹת הוּא תָּמִיד בְּאֶמְצָעוּת הַלַּיְלָה מַמָּשׁ בְּכָל מָקוֹם[24].

24. וכן כתב הגרע"י[69], שזמן חצות נחשב לפי מקומו של האדם בו הוא נמצא[70]. אכן יש שהוסיפו בשמו[71], שתושבי חוץ לארץ הרוצים לומר תיקון חצות זמן מועט לפני חצות הלילה באופן שכבר הגיע זמן חצות בעיה"ק ירושלים, רשאים לנהוג כן, שכן יש אומרים שבשעת הגעת זמן חצות בירושלים ישנה עת רצון בכל העולם[72].

וְהָעֵת לְהִתְאוֹנֵן עַל הַחֻרְבָּן נָכוֹן יוֹתֵר שֶׁיִּהְיֶה קֹדֶם חֲצוֹת מְעַט[25], וּמֵחֲצוֹת וְאֵילָךְ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה[26], וּבְסוֹף הַלַּיְלָה יְבַקֵּשׁ צְרָכָיו[27].

25. אולם דעת הבן איש חי[73] וכף החיים[74], שזמן תיקון חצות הוא מנקודת חצות הלילה ואילך דוקא, שכן בזמן זה מתעוררת הבכיה בשמים על חורבן בית במקדש ולא קודם לכן[75], וכן כתב האור לציון[76].
ולענין אדם שעסוק בלימוד תורה והגיע זמן חצות, יש שכתבו[77] שלא יפסיק את לימודו בשביל לומר תיקון חצות, אלא יאמרנו לאחר הלימוד.

26. וכן כתבו הבן איש חי[78] וכף החיים[79] בשם האר"י ז"ל, והוסיפו, שעל אף שהמעלה הגדולה ביותר היא ללמוד ברציפות עד עלות השחר, מכל מקום, מי שאינו יכול להישאר ער כל חציו השני של הלילה, רשאי לחזור ולישון, ובלבד שיקום שנית לפני עלות השחר כדי שיחבר את הלילה ליום בעסק התורה (כלעיל הערה 5).
והגרע"י[80] הביא את דבריהם, וכתב שמכל מקום מאחר שמבואר בתלמוד[81] שהשינה בסוף הלילה מועילה לבריאות הגוף, לכן הרוצה ללמוד בתחילת הלילה ולישון בחציו השני רשאי.

47. סי' ד ס"ק קי, וסי' רכז ס"ק טו. **48.** יביע אומר ח"ד סי' ב אות יג. **49.** הגהות איש מצליח בשם הגר"מ מאזוז. **50.** ועי' שו"ת כנסת ישראל ששון דף יא ע"ב. **51.** סי' ד ס"ק קח (סוף ד"ה ונראה). **52.** ילקוט יוסף ח"א דיני השכמת הבוקר סי"ב. **53.** וישלח ס"ט. **54.** ס"ק טז. **55.** ח"א סי' יב. **56.** ובשו"ת דברי שלום (סוף ח"ה בהערות והנהגות סי' א) כתב, שעדיף להשכים לתפילת ותיקין מלישון מאוחר ולומר תיקון חצות. **57.** ח"ב פרק ד ס"ח בביאורים. **58.** ובספר פתח הדביר (ס"ק יא) כתב: "היות כי זוה"ק מפליג מאד ומאד בזה עד שכמעט אין סדרא שלא ידבר בה, על כן החיוב מאד לכל אדם להתאמץ בכל יכולתו לקיימה כהוגן". **59.** מחזיק ברכה ס"ק א. **60.** והגר"מ מאזוז (קובץ פניני הפרשה אמור תשע"א אות ג) כתב, שראוי גם לבחור ישיבה לערוך תיקון חצות, אלא שישתדל לעשותו בשקט ובצנעה. אכן הוסיף, שאם ראש הישיבה מתנגד לדבר זה, יש לו להמנע מלאומרו. **61.** הליכות עולם וישלח ס"ה. **62.** שו"ת רב פעלים ח"א סי' א. **63.** ס"ק יא. **64.** וישלח ס"ו [שו"ת רב פעלים ח"א קונטרס סוד ישרים סי' ט]. **65.** מאמר מרדכי פ"א סל"ח. **66.** ס"ק טו. **67.** הליכות עולם וישלח ס"ה. **68.** תחילת ס"ק יט. **69.** יחוה דעת ח"א סי' מו סוף ד"ה ואמנם. **70.** [וראה שו"ת רב פעלים (ח"א קונטרס סוד ישרים סי' ה) שדן, מאחר שהזמן משתנה בין מקום למקום, מתי וכיצד נעשים התיקונים בעולמות העליונים.] **71.** הלכה ברורה ס"ה ובירור הלכה שם. **72.** כדאי' בספר מחשבות בעצה (קו' פרפראות לחכמה סי' ח), ויש לצרף לזה את דעת האחרונים האומרים שזמן אמירת תיקון חצות מתחיל עוד לפני חצות הלילה. אמנם בילקוט יוסף (סמ"ז) כתב [ע"פ המבואר בשו"ת יחוה דעת שם], שבני חו"ל אינם יכולים להקל בדבר זה, וצריכים הם לחכות עד שיגיע זמן חצות במקום שלהם. **73.** וישלח ס"ד, עוד יוסף חי פקודי ס"ג. **74.** סי' רלז ס"ק ח. **75.** ומלשון שער הכוונות המובאת בכה"ח (ס"ק י) משמע, שעדיף לומר את התיקון מיד כשהגיע זמן נקודת חצות. וכן כתבו החיד"א (שו"ת יוסף אומץ סוף סי' נד) והר"ח פלאג'י (כה"ח סי' ג סכ"ט). **76.** ח"ב פרק ד ס"ח. ועי"ש [ובביאורים, ובח"א סי' כ] שלדעתו יש להוסיף כשבע דקות על הזמן המופיע בלוחות. **77.** הגר"מ מאזוז, קובץ פניני הפרשה אמור תשע"א אות ד. **78.** וישלח ס"ב. **79.** ס"ק י. **80.** הליכות עולם וישלח ס"א. **81.** ברכות סב ב.

הִלְכוֹת תַּעֲנִית אָדָם בַּבֹּקֶר סִימָן א

הַלַּיְלָה, שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּאוֹתָן הַשָּׁעוֹת עַל הַחֶרְבָּן וְעַל הַגָּלוּת רְצוּיָה: **ג** (ט) [ד]רָאוּי לְכָל יְרֵא שָׁמַיִם (ו) (י) שֶׁיְּהֵא מֵצֵר וְדוֹאֵג עַל (יא) חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: **ד** [ה]טוֹב מְעַט תַּחֲנוּנִים (ס) [ח] בְּכַוָּנָה, מֵהַרְבּוֹת (יב) בְּלֹא כַוָּנָה: **ה** [ו]טוֹב לוֹמַר (ט) (יג) פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה וּפָרָשַׁת הַמָּן [ז]וַעֲשָׂרָה הַדִּבְּרוֹת, * [ח]וּפָרָשַׁת עוֹלָה וּמִנְחָה (יד) (י) [י] וּשְׁלָמִים (טו) וְחַטָּאת וְאָשָׁם. הַגָּהּ: וְדַוְקָא בְּיָחִיד מֻתָּר לוֹמַר עֲשָׂרָת הַדִּבְּרוֹת בְּכָל יוֹם, אֲבָל אָסוּר

ד ראש"ש שם.
ה טור. ו שם בשו"ר.
ז תָּמִיד ל"ב (ע"ב).
ח תַּעֲנִית כ"ז (ע"ב) וּמְגִלָּה ל"א (ע"ב).

בַּאֹר הֵיטֵב

מִשְׁנָיוֹת קוֹדֶם לְכָל דָּבָר, וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכֶה לִנְשָׁמָה כִּי מִשְׁנָה אוֹתִיּוֹת נְשָׁמָה. וְאִם זָכָה לְחָכְמַת אֱמֶת עַד הֵהִיא מְסֻגָּלָת מְאֹד: **ג** (ו) שֶׁיִּהְיֶה מֵצֵר אֲבָל הַתְּפִלָּה וְהַתּוֹרָה יִהְיֶה בְּשִׂמְחָה. סֹלֶת בְּלוּלָה (סק"ג): **ד** (ס) בְּכַוָּנָה. רְצוֹנוֹ לוֹמַר דְּמֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָנֹס וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהֶאָרִיךְ וּמִמְּעַט בְּתַחֲנוּנִים וְאוֹמְרָם בְּכַוָּנָה, נֶחְשָׁב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמוֹ אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנַאי וּמַאֲרִיךְ בְּתַחֲנוּנִים בְּכַוָּנָה. מ"ב, וְכֵן כָּתַב יַד אַהֲרֹן (הגה"ט). וְעַיֵּן טַ"ז (סק"ג) וּבִתְשׁוּבַת שְׁבוּת יַעֲקֹב חֵלֶק ב' סִימָן מ"ד. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת פֶּרֶק ב' מִשְׁנָה ט"ז. כְּתוּב בְּסֵפֶר מְקוֹר חַיִּים (סק"ד) דְּהוּא הַדִּין בִּלְמוּד תּוֹרָה נְמִי הַדִּין כֵּן, וְכֵן כָּתַב בְּסֹלֶת בְּלוּלָה (סק"ד): **ה** (ט) **פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה.** קֹדֶם פָּרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת. וְיוֹכֵל לוֹמַר פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה וּפָרָשַׁת הַמָּן אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. עוֹלַת תָּמִיד (סק"ג), וְכֵן כָּתַב בַּעַל שְׁתֵּי יָדוֹת (בספר דרך חיים אות סג) וְסֹלֶת בְּלוּלָה (סק"ה) וּכְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (הגה"ט) עַיֵּן שָׁם. וְכָתַב הַחַיֵּי אָדָם (כלל ב' סי' ו' לו) שֶׁאֵין דֵּי בְּאֲמִירָה אֶלָּא בְּבֹאוּר הַפָּרָשָׁה וְכֵיצַד נִפְקְעוֹת ה'. וְכֵן פָּרַשׁ מַה שֶּׁכָּתוּב (ברכות ד:) כָּל הָאוֹמֵר תְּהִלָּה לְדָוִד שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם מֻבְטָח שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא: (י) **וּשְׁלָמִים.** וְאַחַר עוֹלָה וּשְׁלָמִים יֹאמַר פָּרָשַׁת נְסָכִים כִּי אֵין זֶבַח בִּלֹא נְסָכִים, אֲבָל חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין טָעוּן נְסָכִים. וְהִקְשָׁה הַמַּגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח) לְמָה כָּתַב הַבַּיִת יוֹסֵף (בשו"ע) לוֹמַר עוֹלָה וְכוּ' חַטָּאת וְכוּ', הֶלֹא קַיְמָא לַן חַטָּאת קֹדֶם לְעוֹלָה, וּמַיְשִׁבוּ. וּמִמּוֹף תִּרוּצוֹ הָעֶלָּה, כְּשֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁנִּתְחַיֵּב חַטָּאת יֹאמַר חַטָּאת קֹדֶם, עַיֵּן שָׁם. וּמִדִּבְרֵי שְׁאָר פּוֹסְקִים מַשְׁמַע דְּלְעוֹלָם יֹאמַר עוֹלָה קֹדֶם הַחַטָּאת:

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

ד [ח] **בְּכַוָּנָה.** עַיֵּן בְּאֹר הֵיטֵב. וְעַיֵּן בְּשִׁבוּת יַעֲקֹב חֵלֶק ב' סִימָן מ"ד. וּבְבִרְכֵי יוֹסֵף (סק"ט) כָּתַב שְׁרָאוּי לְקַבֵּעַ עֵת לִלְמֹד בְּסִפְרֵי מוּסָר כִּי כָּל הַגָּדוֹל כֵּן, וְקִבַּלְתִּי כִּי תִּבְלִין הַיֵּצֶר הָרַע הוּא תּוֹכַחַת מוּסָר מֵאִמְרֵי חֲזַ"ל: **ה** [ו] **וּשְׁלָמִים.** עַיֵּן בְּאֹר הֵיטֵב הֵבִיא קֻשְׁיַּת הַמַּגֵּן אַבְרָהָם דְּהָא חַטָּאת קוֹדֶמֶת לְעוֹלָה. וּבְסֵפֶר דַּעַת קְדוֹשִׁים (בדרוש הראשון) כָּתַב לְתָרֵץ דְּחַטָּאת מִלְּבַד הַכַּפָּרָה בָּדָם אֵיכָא נַמִּי אֲכִילַת בָּשָׂר שֶׁכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים, וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (חגיגה כז.) בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם מוּטָב

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

(י**ס**) וְתִבַּת 'בְּחָמְלָה' יִהְיֶה בְּאֶתְנַחְתָּא, וְ'רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ' בְּלִי הֶפְסֵק, וְהוּא מִן הַכָּתוּב 'חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים' וְגוֹ' (איכה ג כג), שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לְהַחֲזִיר נְשָׁמוֹת הַמֻּפְקָדִים בַּבֹּקֶר. וְאֵין צָרִיךְ לָזֶה נְטִילַת יָדַיִם וְאַף אִם יָדָיו מְטֻנָּפוֹת[20], כִּי אֵין מַזְכִּיר בָּזֶה הַנָּפַח לֹא שָׁם וְלֹא בְּנוּי[21]. וּמִכָּל מָקוֹם לְלִמּוֹד (יג) נִרְאֶה דְּאָסוּר קֹדֶם שֶׁנָּטַל יָדָיו, וּבְלָאו הָכִי אָסוּר קֹדֶם בִּרְכַּת הַתּוֹרָה, וְעַיֵּן לְעֵיל סוֹף סָעִיף קָטָן ב': **ג** (ט) **רָאוּי לְכָל וְכוּ'.** וְהַמְקֻבָּלִים הֶאֱרִיכוּ מְאֹד בְּגֹדֶל מַעֲלַת קִימַת חֻצוֹת כִּי רַבָּה הִיא[22], וּכְבָר נִדְפַּס בְּסִפּוּרִים סֵדֶר הַנְּהָגָה עַל פִּי כְּתְבֵי הָאֲרִ"י וְזִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה[23]. וּזְמַן חֲצוֹת (יג) הוּא תָּמִיד בְּאֶמְצָעוּת הַלַּיְלָה מַמָּשׁ בְּכָל מָקוֹם[24], וַאֲפִלּוּ בַּלֵּילוֹת הָאֲרֻכּוֹת אוֹ הַקֲּצָרוֹת, וְהִיא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת אַחַר חֲצִי הַיּוֹם. וְהָעֵת לְהִתְאוֹנֵן עַל הַחֻרְבָּן (יד) נָכוֹן יוֹתֵר שֶׁיִּהְיֶה קֹדֶם חֲצוֹת מְעַט[25], וּמֵחֲצוֹת וְאֵילָךְ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה[26], וּבְסוֹף הַלַּיְלָה (טו) יְבַקֵּשׁ צְרָכָיו[27], וְיֵשׁ אוֹמְרִים אִז 'שׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר'. וְאִם הוּא קָרוֹב לְהָנֵץ הַחַמָּה (טז) יֹאמַר הַמַּזְמוֹרִים לְבַד וִידַלֵּג הַקִּינוֹת[28], וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר 'שׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר'. וְאַחַר הַתִּקּוּן, שְׁעוּר מִשְׁנָיוֹת קוֹדֶם לְכָל דָּבָר[29], וְאִם זָכָה לְחָכְמַת הָאֱמֶת, עַת הֵהִיא מְסֻגֶּלֶת מְאֹד[30]. הָאֲחֲרוֹנִים קִבְּלוּ מ'שִׁכְבִי' עַד 'קוּמִי', הֵינוּ מִשְּׁבוּעוֹת שֶׁאוֹמְרִים 'שִׁכְבִי' (רות ג יג) עַד תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁאוֹמְרִים 'קוּמִי' (איכה ב יט) אֵין צָרִיךְ לְקוּם בַּלַּיְלָה[31], וְיֵשׁ אוֹמְרִים מֵחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּאְיָר יְקוּם, וְהַנּוֹהֲגִים עַל פִּי קַבָּלָה סוֹבְרִים שֶׁצָּרִיךְ לָקוּם תָּמִיד[32]. חֲבוּרָה שֶׁנִּתְחַבְּרוּ יַחַד לוֹמַר תִּקּוּן חֲצוֹת בְּצִבּוּר, אֵין לְמָנְעָם, וְאַדְרַבָּה 'בָּרֵךְ עַם הַדָּרֵת מָלָךְ' (משלי יד כח). וְטוֹב יוֹתֵר שֶׁיֹּאמְרוּ אֶת הַתִּקּוּן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מִשֶּׁאֹמְרוּהוּ בַּחֶדֶר הַסָּמוּךְ לוֹ, דְּבֵית הַכְּנֶסֶת קְדִישׁ טְפֵי, וְגַם שֶׁיִּהְיוּ מְעֻשָּׂרָה הָרִאשׁוֹנִים[33]. וְצָרִיךְ בֵּיהוּד לְהִזָּהֵר מְאֹד מְאֹד מִשִּׁיחָת חֹלִין בְּנַעוֹרֵם בַּלַּיְלָה. וּמִי (יז) שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁכִּים קֹדֶם אוֹר הַבֹּקֶר מַחֲמַת שֶׁהוּא חַלָּשׁ בְּטִבְעוֹ, אוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁאִם יָקוּם בְּאֶשְׁמֶרֶת יִישַׁן בְּעֵת הַתְּפִלָּה, מוּטָב לִישֹׁן כָּל הַצָּרִךְ[34], וּמִכָּל מָקוֹם (יח) יִהְיֶה זָהִיר מְאֹד לָקוּם שָׁעָה וּלְפָחוֹת חֲצִי שָׁעָה קֹדֶם קְרִיאַת הַשַּׁמָּשׁ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה יוֹכֵל לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר וּבִנְקִיּוּת: (י) **שֶׁיִּהְיֶה מֵצֵר.** אֲבָל הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה (יט) יִהְיֶה בְּשִׂמְחָה[35]: (יא) **חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.** כָּתַב שְׁלָ"ה (שער האותיות קדושת האכילה אות פח) שֶׁבְּכָל סְעוּדָה יֹאמַר 'עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל,[36] (תהלים קלז), וּבְשַׁבָּת (כ) וְכֵן בְּיָמִים שֶׁאֵין אוֹמְרִים בָּהֶם תַּחֲנוּן יֹאמַר 'שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה' וְגוֹ' (שם קכו). וְהָעִקָּר שֶׁיֵּדַע מַה קָּאָמַר, (כא) וְאַחַר כָּךְ הַלֵּב הֵן הַדְּבָרִים: **ד** (יב) **בְּלֹא כַוָּנָה[37].** אֲבָל אִם הַמְּרֻבֶּה טוֹב יוֹתֵר. וְאִם הַמְּמֻעָט (כב) יֵשׁ לוֹ אָנֹס וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהֶאָרִיךְ, אוֹ שֶׁהוּא מְשֻׁעְבָּד בְּעַצְמוֹ (כג) שֶׁאִם יַאֲרִיךְ לֹא יִהְיֶה יָכוֹל לְכַוֵּן, וּמְמַעֵט בְּתַחֲנוּנִים וְאוֹמְרָם בְּכַוָּנָה, נֶחְשָׁב לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּמוֹ אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנַאי וּמַאֲרִיךְ בְּתַחֲנוּנִים בְּכַוָּנָה, וְעַל זֶה שָׁנִינוּ (מנחות קי.), אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. וְכֵן (כד) לְעִנְיַן תַּלְמוּד תּוֹרָה הָעִנְיָן כֵּן, כִּי הַכֹּל תְּלוּי לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אִם עוֹשֶׂה כָּל אֲשֶׁר בְּכֹחוֹ לַעֲשׂוֹת. וּמִי שֶׁהוּא בַּעַל תּוֹרָה וְיֵשׁ לוֹ לֵב לְהָבִין וְלִלְמֹד (כה) יָכוֹל לִמְנַע מִלּוֹמַר הַרְבֵּה תְּחִנּוֹת וּבַקָּשׁוֹת הַנִּדְפָּסוֹת בַּסִּדּוּרִים, וְטוֹב יוֹתֵר שֶׁיִּלְמֹד בִּמְקוֹמָם[38]. (כו) וְצָרִיךְ הָאָדָם לְקַבֵּעַ לוֹ עֵת לִלְמֹד סִפְרֵי מוּסָר בְּכָל יוֹם וְיוֹם אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה[39], כִּי הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ יִצְרוֹ גָּדוֹל הֵימֶנּוּ[40], וְתִבְלִין הַיֵּצֶר הָרַע הוּא תּוֹכַחַת מַאֲמְרֵי חֲזַ"ל[41]: **ה** (יג) **פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה[42].** (כז) קֹדֶם פָּרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת. וְיָכוֹל לוֹמַר פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה וּפָרָשַׁת הַמָּן אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. וְאֵין דֵּי בַּאֲמִירָה (כח) אֶלָּא שֶׁיִּתְבּוֹנֵן מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר וְיַכִּיר נִפְלְאוֹת ה', וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ברכות ד:): כָּל הָאוֹמֵר תְּהִלָּה לְדָוִד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם מֻבְטָח שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא, גַּם כֵּן בְּאֹפֶן זֶה[43]. וְטַעַם לַאֲמִירַת כָּל זֶה, (כט) כִּי פָּרָשַׁת עֲקֵדָה כְּדֵי לִזְכֹּר זְכוּת אָבוֹת בְּכָל יוֹם[44], וְגַם כְּדֵי לְהַכְנִיעַ יִצְרוֹ כְּמוֹ שֶׁמָּצִי יִצְחָק נִפְשׁוֹ. וּפָרָשַׁת הַמָּן, כְּדֵי שֶׁיַּאֲמִין בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית[45], וּכְדִכְתִיב (שמות טז יח) 'הַמַּרְבֶּה לֹא הֶעֱדִיף וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר', לְהוֹרוֹת שֶׁאֵין רִבּוּי הַהִשְׁתַּדְּלוּת מוֹעִיל מְאוּמָה, וְאֵיתָא בִּירוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת (הובא בפרישה ס"ק יד) כָּל הָאוֹמֵר פָּרָשַׁת הַמָּן מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִתְמַעֲטוּ מְזוֹנוֹתָיו[46]. וַעֲשָׂרַת הַדִּבְּרוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר בְּכָל יוֹם מַעֲמַד הַר סִינַי וְיִתְחַזֵּק אֱמוּנָתוֹ בָּהּ'. וּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת[47], דְּאָמְרִינַן בְּמִנָּחוֹת (קי.) 'זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת' (ויקרא ו יח) כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת חַטָּאת כְּאִלּוּ הִקְרִיב חַטָּאת וְכוּ'[48]: (יד) **וּשְׁלָמִים.** וְהוּא הַדִּין (ל) פָּרָשַׁת תּוֹדָה, דְּגַם הִיא בִּכְלַל שְׁלָמִים. וְאַחַר עוֹלָה וּשְׁלָמִים וְתוֹדָה (לא) יֹאמַר פָּרָשַׁת נְסָכִים, כִּי אֵין זֶבַח בִּלֹא נְסָכִים, אֲבָל חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין טָעוּן נְסָכִים: (טו) **וְחַטָּאת.** עַיֵּן בְּמַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח) שֶׁכָּתַב דְּאִם יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְחַיֵּב חַטָּאת יֹאמַר פָּרָשַׁת חַטָּאת קֹדֶם, וּמִדִּבְרֵי שְׁאָרֵי פּוֹסְקִים לֹא מַשְׁמַע כֵּן.

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(י**ס**) שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק"ה): **(יא)** אֵלִיָּה זוּטָא (סי' ד ס"ק יא): **ג (יג)** שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק"ה): **(יב)** אֲרִי' (לכ הארץ ס"ג) וּשְׁאָר הַרְבֵּה אֲחֲרוֹנִים, דְּלֹא כְּמַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ו): **(יד)** מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ (קצה ע"ב) וְאַרְצוֹת הַחַיִּים (שם): **(טו)** אַרְצוֹת הַחַיִּים (שם), וְהַשְּׁאָר הוּא מִבֹּאֹר הֵיטֵב וְשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק"ו): **(יז)** אֵלִיָּה רַבָּה (סק"ב) וּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"א): **(יח)** חַיֵּי אָדָם (כלל א ס"ג): **(יט)** אֲחֲרוֹנִים: **(כ)** פְּרִי מְגַדִּים (א"א סק"ה): **(כא)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ה):

ד (כב) אֲחֲרוֹנִים וְאוֹר זָרוּעַ הַגָּדוֹל (ח"א סי' ו): **(כג)** טַ"ז (סק"ג): **(כד)** בְּאֹר הֵיטֵב (סק"ח) וְאוֹר זָרוּעַ (שם): **(כה)** לֶחֶם חֲמוּדוֹת (דברי חמודות ברכות פ"ט אות פד) וְאֶלְיָה זוּטָא (סק"ח): **(כו)** בִּרְכֵי יוֹסֵף (סק"ט) וְחַיֵּי אָדָם בְּהֲלָכוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים (כלל קמג ס"א), עַיֵּן שָׁם שֶׁכָּתַב שֶׁהוּא יוֹתֵר חִיּוּב מִלְּמוּד מִשְׁנָיוֹת: **ה (מ)** בְּאֹר הֵיטֵב (סק"ט): **(מא)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח): **(מב)** טַ"ז (סק"ד): **(מג)** יַד אֶפְרַיִם: **(מד)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח):

במעלת הלימוד בהשכמה, כתב הר"ח פלאג'י[82] שהסברות והמחשבות המתעוררות בלימוד זה בהירות יותר, והן מחכימות את האדם יותר ממה שהוא לומד במשך כל היום. והבן איש חי[83] כתב שמעלת הלימוד בלילה אחר חצות גדולה ממעלת הלימוד ביום, ונעשים על ידו תיקונים עצומים ונשגבים. וכעין זה כתב כף החיים[84], שטובה שעה אחת של עסק התורה קודם אור יום מכמה שעות של לימוד ביום.

27. ובעת שהאור מתחיל להתנוצץ, כתב הבן איש חי[85] [בשם הזוהר] שהוא זמן שמסוגל לקיום ברכות ולקבלת בקשות, ולכן טוב שיברך האדם את בניו בזמן זה. והוסיף, שגם התעוררות לתשובה באותו זמן מועילה מאוד לנפש האדם.

וְאִם הוּא קָרוֹב לְהָנֵץ הַחַמָּה יֹאמַר הַמְזְמוֹרִים לְבַד וִידַלֵּג הַקִּינוֹת[28].

28. מדברי המשנה ברורה מתבאר, שאף לאחר שעלה השחר אפשר לומר מזמורים של תיקון חצות, אולם הבן איש חי[86] כתב שאין לומר תיקון חצות לאחר שעלה עמוד השחר, ובשו"ת רב פעלים[87] הוסיף, שאת סדר "תיקון רחל" אין לומר אף בחצי שעה הסמוכה לעלות השחר[88]. והגרע"י[89] סובר, ש"תיקון רחל" אפשר לומר עד עלות השחר, ו"תיקון לאה" מותר לומר גם לאחר עלות השחר[90].

וְאַחַר הַתִּקּוּן, שְׁעוּר מְשָׁנָיוֹת קוֹדֵם לְכָל דָּבָר[29], וְאִם זָכָה לְחָכְמַת הָאֱמֶת, עֵת הַהִיא מְסֻגֶּלֶת מְאֹד[30].

29. ובמעלת לימוד המשנה הביא כף החיים[91] שעל ידי המשנה זוכה האדם למעלת 'נשמה', שמשנה אותיות נשמה.

30. והוסיף כף החיים[92] שאם לא זכה לחכמת האמת ילמד זוהר או אדרא.

הָאַחֲרוֹנִים קִבְּלוּ מִ'שֶׁכְּבִי' עַד 'קוּמִי', הַיְנוּ מִשֶּׁבּוּעוֹת שֶׁאוֹמְרִים 'שֶׁכְּבִי' עַד תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁאוֹמְרִים 'קוּמִי' אֵין צָרִיךְ לָקוּם בַּלַּיְלָה[31]... וְהַנּוֹהֲגִים עַל פִּי קַבָּלָה סוֹבְרִים שֶׁצָּרִיךְ לָקוּם תָּמִיד[32].

31. היינו, שאין צריך לקום בלילה ללמוד תורה[93]. ובטעם דבריהם כתב כף החיים[94], לפי שבפרק זמן זה הלילות קצרים.

32. וכן כתב כף החיים[95], שלפי דברי הזוהר צריך לקום ללמוד תורה בכל לילה ולילה. והוסיף[96], שבימות החול יש לקום לפני חצות הלילה, שכן הישן בחצות טועם טעם מיתה ונדבקת בו רוח טומאה[97], אולם בלילות שבת אין צריך לקום בחצות דווקא[98], שכן מחמת קדושת השבת אין שליטה ל'חיצונים', ואף הישן בחצות אינו טועם טעם מיתה[99].

וְגַם שֶׁיִּהְיוּ מֻעֲשָׂרָה הָרִאשׁוֹנִים[33].

33. מדברי הבן איש חי[100] וכף החיים[101] מתבאר, שרק אם נשארו להתפלל באותו בית כנסת קיימו את המצוה להיות מעשרה ראשונים, אולם אם לאחר מכן הלכו להתפלל שחרית בבית כנסת אחר [ושם לא היו מעשרה ראשונים], לא קיימו מצוה זו. על המצוה להיות מעשרה ראשונים, מבואר בכף החיים[102] שהיא אמורה גם לגבי תפילת מנחה וערבית.

מוּטָב לִישֹׁן כָּל הַצָּרֵךְ[34].

34. וכתב הבן איש חי[103], שאדם שישן שש שעות בלילה, יוצא ידי חובת השמירה על בריאות גופו. והוסיף, שאף אם יארע בימי הסליחות וכדומה שהפחית מזמן השינה בשביל עבודת הבורא, מובטח לו שבריאותו לא תינזק.

ס"ק י

שֶׁיִּהְיֶה מֵצֵר. אֲבָל הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה יִהְיֶה בְּשִׂמְחָה[35].

35. בטעם הדבר כתב הר"ח פלאג'י[104], שמאחר שאמרו חז"ל שתפילה ולימוד תורה גדולים יותר מהעבודה שבמקדש[105], לכן בשעה שאדם עוסק בדברים אלו אינו צריך לדאוג ולהצטער על חורבן המקדש, שהרי עוסק הוא בדברים שמעלתם גדולה יותר. וכתב כף החיים[106], שעל אף שהתפילה צריכה להיות בשמחה, מכל מקום אם הוא מוריד דמעות בתפילתו, מקובלת היא ביותר[107].

ס"ק יא

כָּתַב שְׁלָ"ה שֶׁבְּכָל סְעוּדָה יֹאמַר 'עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל'[36].

36. ואם הוא ממהר, כתב כף החיים[108] שלפחות יאמר את הפסוק "אם אשכחך ירושלים וגו'".

סעיף ד

ס"ק יב

בְּלֹא כַּוָּנָה[37].

37. מבואר בזה, שישנה מעלה למי שאומר תחנונים רבים בלא כוונה, רק שהממעט בהם ואומרם בכוונה עדיף ממנו. וכתב החסד לאלפים[109], שדברים אלו אמורים כשיש רק חסרון כוונה בתחינותיו, אבל על כל פנים אומר הוא את התיבות כתיקונן, אולם אם הוא גם אומר את התיבות במרוצה ועל ידי כך הוא משבשן, לא זו בלבד שאינו מקבל שכר, אלא אף נענש הוא על אמירת אותם תחנונים.

82. רוח חיים סי' תרצז ס"ק א. **83.** כת"י המיוחס לספר מקבציאל וישלח ס"א ובהקדמה. **84.** ס"ק כד. **85.** כת"י המיוחס לספר כתר מלכות אות קפ"ב. **86.** וישלח ס"ח. **87.** ח"ג סי' ב. **88.** וע"ש בטעם הדבר ע"ד הסוד וע"ד הפשט [ובכה"ח (ס"ק יז) הביא את דברי הבא"ח שבפרשת וישלח ולא את דבריו שבשו"ת רב פעלים, ומשמע שלדעתו אפשר לומר עד עלות השחר הן "תיקון רחל" והן "תיקון לאה"]. **89.** הליכות עולם וישלח ס"ו. **90.** וכן כתב בשו"ת איש מצליח (ח"א סי' ד), אלא שהוסיף, שמי שלא הספיק לומר תיקון לאה לפני עלות השחר, יכול לאומרו מעט זמן לאחריו, אבל לא לאחר שהגיע זמן ציצית [וכן משמע קצת מדברי הגרע"י שם בביאורים]. **91.** ס"ק יט ד"ה ושיעור. **92.** ס"ק יט ד"ה ושיעור. **93.** כמבואר בב"ח (סי' רלח) ובבאר היטב (ס"ק ו), שהם מקור הדברים. **94.** סי' רלח ס"ק ה.

95. סי' רלח ס"ק ה. **96.** שם ובסי' א ס"ק ז-ט. **97.** ואף מי שהתעורר רק לאחר חצות, לא ימשיך לישון אלא יקום לעסוק בתורה, כדי שלא יטעם טעם מיתה במשך זמן ארוך. **98.** ומשמע מדבריו (בסוף ס"ק ט) שה"ה לליל יו"ט. **99.** אכן בסיום דבריו כתב (שם), שמ"מ אף בשבת ויו"ט טוב לקום בחצות, כדי שלא יבטל הרגלו שבימות החול, וגם משום שזמן זה הוא עת רצון מיוחדת ללימוד התורה. **100.** מקץ ס"א. **101.** סי' כה ס"ק יח. **102.** שם. **103.** וישלח ס"א. **104.** רוח חיים ס"ק יז. **105.** [כדאי' בברכות (לב ב): "גדולה תפלה יותר מן הקרבנות", ובמגילה (טז ב): "גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש"]. **106.** ס"ק כה-כו. **107.** והוסיף, שחולה עיניים או זקן שירא מלהוריד דמעות פן יחלישו את עיניו, יש לו מקום להמנע מדבר זה. **108.** סי' קנז ס"ק יח. **109.** ס"ז.

הִלְכוֹת הַנְּהָנַת אָדָם בַּבֹּקֶר סִימָן א

הַלַּיְלָה, שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּאוֹתָן הַשָּׁעוֹת עַל הַחֶרְבָּן וְעַל הַגָּלוּת רְצוּיָה: **ג** (ט) [ד]רָאוּי לְכָל יִרְא שָׁמַיִם (ו) (י) שֶׁיְּהֵא מֵצֵר וְדוֹאֵג עַל (יא) חֶרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: **ד** [ה]טוֹב מְעַט תַּחֲנוּנִים (ח) [ח] בְּכַוָּנָה, מֵהַרְבּוֹת (יב) בְּלֹא כַוָּנָה: **ה** [ו]טוֹב לוֹמַר (ט) (יג) פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה וּפָרָשַׁת הַמָּן [ז]וַעֲשָׂרָה הַדִּבְּרוֹת, * [ח]וּפָרָשַׁת עוֹלָה וּמִנְחָה (יד) (י) [י] וּשְׁלָמִים (טו) וְחַטָּאת וְאָשָׁם. הַגָּהּ: וְדַוְקָא בְּיָחִיד מֵתָּר לוֹמַר עֲשָׂרָת הַדִּבְּרוֹת בְּכָל יוֹם, אֲבָל אָסוּר

ד ראש"ש שם.
ה טור. ו שם בשו"ר.
ז תמיד ל"ב (ע"ב).
ח תענית כ"ז (ע"ב) ומגלה ל"א (ע"ב).

בַּאֵר הֵיטֵב

מִשְׁנָיוֹת קוֹדֶם לְכָל דָּבָר, וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכֶה לִנְשָׁמָה כִּי מִשְׁנָה אוֹתִיּוֹת נְשָׁמָה. וְאִם זָכָה לְחָכְמַת אֱמֶת עַד הֵהִיא מִסְגֻּלָּה מֵאוד: **ג** (ו) **שֶׁיְּהֵא מֵצֵר** אֲבָל הַתְּפִלָּה וְהַתּוֹרָה יִהְיֶא בְּשִׂמְחָה. סֹלֶת בְּלוּלָה (סק"ג): **ד** (ח) **בְּכַוָּנָה.** רְצוֹנוֹ לוֹמַר דְּמֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֹנֶס וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהֶאָרִיךְ וּמִמְּעַט בְּתַחֲנוּנִים וְאוֹמְרָם בְּכַוָּנָה, נֶחְשָׁב לְפָנָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמוֹ אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנַאי וּמַאֲרִיךְ בְּתַחֲנוּנִים בְּכַוָּנָה. מ"ב, וְכֵן כָּתַב יַד אַהֲרֹן (הגה"ט). וְעַיֵּן ט"ז (סק"ג) וּבִתְשׁוּבַת שְׁבוּת יַעֲקֹב חֵלֶק ב' סִימָן מ"ד. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת פֶּרֶק ב' מִשְׁנָה ט"ז. כְּתוּב בְּסֵפֶר מְקוֹר חַיִּים (סק"ד) דְּהוּא הַדִּין בִּלְמוּד תּוֹרָה נַמִּי הַדִּין כֵּן, וְכֵן כָּתַב בְּסֹלֶת בְּלוּלָה (סק"ד): **ה** (ט) **פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה.** קֹדֶם פָּרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת. וְיוֹכֵל לוֹמַר פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה וּפָרָשַׁת הַמָּן אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. עוֹלַת תָּמִיד (סק"ג), וְכֵן כָּתַב בַּעַל שְׁתֵּי יָדוֹת (בספר דרך חיים אות סג) וְסֹלֶת בְּלוּלָה (סק"ה) וּכְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (הגה"ט) עַיֵּן שָׁם. וְכָתַב הַחַיֵּי אָדָם (כלל ב' ס"ב) שֶׁאֵין דִּי בְּאֲמִירָה אֶלָּא בְּבֹאוּר הַפָּרָשָׁה וְיָכִיר נִפְלָאוֹת ה'. וְכֵן פֵּרֵשׁ מַה שֶּׁכָּתוּב (ברכות ד:) כָּל הָאוֹמֵר תְּהִלָּה לְדָוִד שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם מֻבְטָח שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא: (י) **וּשְׁלָמִים.** וְאַחַר עוֹלָה וּשְׁלָמִים יֹאמַר פָּרָשַׁת נְסָכִים כִּי אֵין זֶבַח בִּלֹא נְסָכִים, אֲבָל חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין טָעוּן נְסָכִים. וְהִקְשָׁה הַמַּגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח) לְמָה כָּתַב הַבַּיִת יוֹסֵף (בשו"ע) לוֹמַר עוֹלָה וְכוּ' חַטָּאת וְכוּ', הֶלֹא קַיְמָא לַן חַטָּאת קֹדֶם לְעוֹלָה, וּמִישְׁבוּ. וּמִתּוֹךְ תִּרוּצוֹ תֵּעָלֶה, כְּשֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁנִּתְחַיֵּב חַטָּאת יֹאמַר חַטָּאת קֹדֶם, עַיֵּן שָׁם. וּמִדִּבְרֵי שְׁאָר פּוֹסְקִים מַשְׁמַע דְּלְעוֹלָם יֹאמַר עוֹלָה קֹדֶם הַחַטָּאת:

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

ד [ח] **בְּכַוָּנָה.** עַיֵּן בְּאֵר הֵיטֵב. וְעַיֵּן בְּשִׁבוּת יַעֲקֹב חֵלֶק ב' סִימָן מ"ד. וּבְבִרְכֵי יוֹסֵף (סק"ט) כָּתַב שְׁרָאוּי לְקַבֵּעַ עֵת לִלְמֹד בְּסִפְרֵי מוּסָר כִּי כָּל הַגָּדוֹל כֻּלּוֹ, וְקַבְּלְתִּי כִּי תִּבָּלִין הַיֵּצֶר הָרַע הוּא תּוֹכַחַת מוּסָר מֵאָמְרֵי חֵזֶ"ל: **ה** [ו] **וּשְׁלָמִים.** עַיֵּן בְּאֵר הֵיטֵב הֵבִיא קֻשְׁיַּת הַמַּגֵּן אַבְרָהָם דְּהָא חַטָּאת קוֹדֶמֶת לְעוֹלָה. וּבְסֵפֶר דַּעַת קְדוֹשִׁים (בדרוש הראשון) כָּתַב לְתָרֵץ דְּחַטָּאת מִלְּבַד הַכַּפָּרָה בָּדָם אֵיכָא נַמִּי אֲכִילַת בָּשָׂר שֶׁכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים, וְאָמְרוּ חֵזֶ"ל (חגיגה כז.) בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם מוּטָב

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

(י**ה**) וְתִבַּת 'בְּחָמְלָה' יִהְיֶה בְּאֶתְנַחְתָּא, וְ'רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ' בְּלִי הֶפְסֵק, וְהוּא מִן הַכָּתוּב 'חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים' וְגוֹ' (איכה ג כג), שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לְהַחֲזִיר נְשָׁמוֹת הַמֻּפְקָדִים בַּבֹּקֶר. וְאֵין צָרִיךְ לָזֶה נְטִילַת יָדַיִם וְאַף אִם יָדָיו מְטֻנָּפוֹת[20], כִּי אֵין מַזְכִּיר בָּזֶה הַנָּפַח לֹא שָׁם וְלֹא בִּנּוּי[21]. וּמִכָּל מָקוֹם לְלִמּוֹד (יג) נִרְאֶה דְּאָסוּר קֹדֶם שֶׁנָּטַל יָדָיו, וּבְלָאו הָכִי אָסוּר קֹדֶם בִּרְכַּת הַתּוֹרָה, וְעַיֵּן לְעֵיל סוֹף סָעִיף קָטָן ב': **ג** (ט) **רָאוּי לְכָל וְכוּ'.** וְהַמְקֻבָּלִים הֶאֱרִיכוּ מְאֹד בְּגֹדֶל מַעֲלַת קִימַת חֲצוֹת כִּי רַבָּה הִיא[22], וּכְבָר נִדְפַּס בְּסִפּוּרִים סֵדֶר הַנְּהָגָה עַל פִּי כְּתְבֵי הָאֲרִ"י זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה[23]. וּזְמַן חֲצוֹת (יג) הוּא תָּמִיד בְּאֶמְצָעוּת הַלַּיְלָה מַמָּשׁ בְּכָל מָקוֹם[24], וַאֲפִלּוּ בַּלֵּילוֹת הָאֲרֻכּוֹת אוֹ הַקְּצָרוֹת, וְהִיא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת אַחַר חֲצִי הַיּוֹם. וְהָעֵת לְהִתְאוֹנֵן עַל הַחֶרְבָּן (יד) נָכוֹן יוֹתֵר שֶׁיִּהְיֶה קֹדֶם חֲצוֹת מְעַט[25], וּמַחֲצוֹת וְאֵילָךְ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה[26], וּבְסוֹף הַלַּיְלָה (טו) יְבַקֵּשׁ צְרָכָיו[27], וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַז 'שׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר'. וְאִם הוּא קָרוֹב לְהָנֵץ הַחַמָּה (טז) יֹאמַר הַמַּזְמוֹרִים לְבַד וִידַלֵּג הַקִּינוֹת[28], וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר 'שׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר'. וְאַחַר הַתִּקּוּן, שְׁעוּר מִשְׁנָיוֹת קוֹדֶם לְכָל דָּבָר[29], וְאִם זָכָה לְחָכְמַת הָאֱמֶת, עַת הֵהִיא מְסֻגֶּלֶת מְאֹד[30]. הָאֲחֲרוֹנִים קִבְּלוּ מ'שֶׁכְּבִי' עַד 'קוּמִי', הֵינוּ מִשְּׁבוּעוֹת שֶׁאוֹמְרִים 'שֶׁכְּבִי' תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁאוֹמְרִים 'קוּמִי' (איכה ב יט) אֵין צָרִיךְ לְקוּם בַּלַּיְלָה[31], וְיֵשׁ אוֹמְרִים מֵחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב וְאֵין יְקוּם, וְהַנּוֹהֲגִים עַל פִּי קַבָּלָה סוֹבְרִים שֶׁצָּרִיךְ לָקוּם תָּמִיד[32]. חֲבִירָה שֶׁנִּתְחַבְּרוּ יַחַד לוֹמַר תִּקּוּן חֲצוֹת בְּצִבּוּר, אֵין לְמָנְעָם, וְאַדְרַבָּה 'בָּרֵךְ עָם הַדָּרַת מָלְךָ' (משלי יד כח). וְטוֹב יוֹתֵר שֶׁיֹּאמְרוּ אֶת הַתִּקּוּן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מִשֶּׁאֹמְרוּהוּ בַּחֶדֶר הַסָּמוּךְ לוֹ, דְּבֵית הַכְּנֶסֶת קְדוּשׁ טְפֵי, וְגַם שֶׁיִּהְיוּ מְעֻשָּׂרָה הָרִאשׁוֹנִים[33]. וְצָרִיךְ בֵּיהוּד לְהִזָּהֵר מְאֹד מְאֹד מִשִּׁיחַ חֹלִין בְּנַעוֹרֹם בַּלַּיְלָה. וּמִי (יז) שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁכִּים קֹדֶם אוֹר הַבֹּקֶר מַחֲמַת שֶׁהוּא חַלָּשׁ בְּטִבְעוֹ, אוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁאִם יָקוּם בְּאֶשְׁמֶרֶת יִישַׁן בְּעֵת הַתְּפִלָּה, מוּטָב לִישֹׁן כָּל הַצָּרִךְ[34], וּמִכָּל מָקוֹם (יח) יִהְיֶה זָהִיר מְאֹד לָקוּם שָׁעָה וּלְפָחוֹת חֲצִי שָׁעָה קֹדֶם קְרִיאַת הַשָּׁמַשׁ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה יוֹכֵל לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר וּבְנַקִּיּוּת: **ו** (י) **שֶׁיְּהֵא מֵצֵר.** אֲבָל הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה (יט) יִהְיֶה בְּשִׂמְחָה[35]: (יא) **חֶרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.** כָּתַב שְׁלָ"ה (שער האותיות קדושת האכילה אות פח) שֶׁבְּכָל סְעוּדָה יֹאמַר 'עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל,[36] (תהלים קלז), וּבְשַׁבָּת (כ) וְכֵן בְּיָמִים שֶׁאֵין אוֹמְרִים בָּהֶם תַּחֲנוּן יֹאמַר 'שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה''' וְגוֹ' (שם קכו). וְהָעִקָּר שֶׁיֵּדַע מַה קָּאָמַר, (כא) וְאַחַר כָּךְ הַלֵּב הֵן הַדְּבָרִים: **ד** (יב) **בְּלֹא כַוָּנָה[37].** אֲבָל אִם הַמְּרֻבֶּה טוֹב יוֹתֵר. וְאִם הַמְּמֻעָט (כב) יֵשׁ לוֹ אֹנֶס וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהֶאָרִיךְ, אוֹ שֶׁהוּא מְשֻׁעְבָּד בְּעַצְמוֹ (כג) שֶׁאִם יַאֲרִיךְ לֹא יִהְיֶה יָכוֹל לְכַוֵּן, וּמְמַעֵט בְּתַחֲנוּנִים וְאוֹמְרָם בְּכַוָּנָה, נֶחְשָׁב לְפָנָיו הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּמוֹ אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנַאי וּמַאֲרִיךְ בְּתַחֲנוּנִים בְּכַוָּנָה, וְעַל זֶה שָׁנִינוּ (מנחות קי.), אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. וְכֵן (כד) לְעִנְיַן תַּלְמוּד תּוֹרָה הָעִנְיָן כֵּן, כִּי הַכֹּל תְּלוּי לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אִם עוֹשֶׂה כָּל אֲשֶׁר בְּכֹחוֹ לַעֲשׂוֹת. וּמִי שֶׁהוּא בַּעַל תּוֹרָה וְיֵשׁ לוֹ לֵב לְהָבִין וְלִלְמֹד (כה) יָכוֹל לִמְנַע מִלּוֹמַר הַרְבֵּה תְּחִנּוֹת וּבַקָּשׁוֹת הַנִּדְפָּסוֹת בַּסִּדּוּרִים, וְטוֹב יוֹתֵר שֶׁיִּלְמֹד בִּמְקוֹמָם[38]. (כו) וְצָרִיךְ הָאָדָם לְקַבֵּעַ לוֹ עֵת לִלְמֹד סִפְרֵי מוּסָר בְּכָל יוֹם וְיוֹם אִם מְעַט אִם הַרְבֵּה[39], כִּי הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ יִצְרוֹ גָּדוֹל הֵימֶנּוּ[40], וְתִבְלִין הַיֵּצֶר הָרַע הוּא תּוֹכַחַת מַאֲמְרֵי חֵזֶ"ל[41]: **ה** (יג) **פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה[42].** (כז) קֹדֶם פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה וּפָרָשַׁת הַמָּן אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. וְאֵין דִּי בַּאֲמִירָה (כח) אֶלָּא שֶׁיִּתְבּוֹנֵן מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר וְיַכִּיר נִפְלָאוֹת ה', וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ברכות ד:): כָּל הָאוֹמֵר תְּהִלָּה לְדָוִד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם מֻבְטָח שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא, גַּם כֵּן בְּאֹפֶן זֶה[43]. וְטַעַם לַאֲמִירַת כָּל זֶה, (כט) כִּי פָּרָשַׁת עֲקֵדָה כְּדֵי לִזְכֹּר זְכוּת אָבוֹת בְּכָל יוֹם[44], וְגַם כְּדֵי לְהַכְנִיעַ יִצְרוֹ כְּמוֹ שֶׁמָּצִי יִצְחָק נִפְשׁוֹ. וּפָרָשַׁת הַמָּן, כְּדֵי שֶׁיַּאֲמִין בְּאֵין בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית[45], וּכְדִכְתִיב (שמות טז יח) 'הַמַּרְבֶּה לֹא הֶעֱדִיף וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר', לְהוֹרוֹת שֶׁאֵין רִבּוּי הַהִשְׁתַּדְּלוּת מוֹעִיל מְאוּמָה, וְאֵיתָא בִּירוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת (הובא בפרישה ס"ק יד) כָּל הָאוֹמֵר פָּרָשַׁת הַמָּן מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִתְמַעֲטוּ מְזוֹנוֹתָיו[46]. וַעֲשָׂרָת הַדִּבְּרוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר בְּכָל יוֹם מַעֲמַד הַר סִינַי וְיִתְחַזֵּק אֱמוּנָתוֹ בַּה'. וּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת[47], דְּאָמְרִינַן בְּמִנָחוֹת (קי.) 'זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת' (ויקרא ו יח) כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת חַטָּאת כְּאִלּוּ הִקְרִיב חַטָּאת וְכוּ'[48]: **(יד) וּשְׁלָמִים.** וְהוּא הַדִּין (ל) פָּרָשַׁת תּוֹדָה, דְּגַם הִיא בִּכְלַל שְׁלָמִים. וְאַחַר עוֹלָה וּשְׁלָמִים וְתוֹדָה (לא) יֹאמַר פָּרָשַׁת נְסָכִים, כִּי אֵין זֶבַח בִּלֹא נְסָכִים, אֲבָל חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין טָעוּן נְסָכִים: (טו) **וְחַטָּאת.** עַיֵּן בְּמַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח) שֶׁכָּתַב דְּאִם יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְחַיֵּב חַטָּאת יֹאמַר פָּרָשַׁת חַטָּאת קֹדֶם, וּמִדִּבְרֵי שְׁאָרֵי פּוֹסְקִים לֹא מַשְׁמַע כֵּן.

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(י**ה**) שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק"ה): **(יג)** אֵלִיָּה זוּטָא (סי' ד ס"ק יא): **ג (יג)** שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (לב הארץ ס"ג) וּשְׁאָר הַרְבֵּה אֲחֲרוֹנִים, דְּלֹא כְּמַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ו): **(יד)** וְאַרְצוֹת הַחַיִּים (שם): **(טו)** מְקֹדָּשׁ מֶלֶךְ (קצה ע"ב) וְאַרְצוֹת הַחַיִּים (שם): **(יז)** מִקְוֵה הַמַּיִם (שם): **(יח)** וְאַרְצוֹת הַחַיִּים (שם): **(יט)** אֲלִיָּה רַבָּה (סק"ב) וּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"א): **(כ)** פְּרִי מְגַדִּים (א"א סק"ה): **(כא)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ה): **(כב)** אַחֲרוֹנִים: **(כג)** פְּרִי מְגַדִּים (א"א סק"ה): **(כד)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ה): **(כה)** אַחֲרוֹנִים וְאוֹר זָרוּעַ הַגָּדוֹל (ח"א סי' ו): **(כו)** אַחֲרוֹנִים (סק"ח) וְאוֹר זָרוּעַ (שם): **(כז)** זוּטָא (סק"ח): **(כח)** בִּרְכֵי יוֹסֵף (סק"ט) וְחַיֵּי אָדָם בְּהֲלָכוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים (כלל קמג ס"א), עַיֵּן שָׁם שֶׁכָּתַב שֶׁהוּא יוֹתֵר חִיּוּב מִלְּמוּד מִשְׁנָיוֹת: **(כט)** בְּאֵר הֵיטֵב (סק"ט): **(ל)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח): **(לא)** טַ"ז (סק"ד): **(לב)** יַד אֶפְרַיִם: **(לג)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח): **ד (כג)** אַחֲרוֹנִים וְאוֹר זָרוּעַ הַגָּדוֹל (ח"א סי' ו): **(כד)** טַ"ז (סק"ג): **(כה)** בְּאֵר הֵיטֵב (סק"ג): **(כו)** לֶחֶם חֲמוּדוֹת (דברי חמודות ברכות פ"ט אות פד) וְאֶלְיָה רַבָּה (סק"ב): **(כז)** בִּרְכֵי יוֹסֵף (סק"ט) וְחַיֵּי אָדָם בְּהֲלָכוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים (כלל קמג ס"א), עַיֵּן שָׁם שֶׁכָּתַב שֶׁהוּא יוֹתֵר חִיּוּב מִלְּמוּד מִשְׁנָיוֹת: **ה (מ)** בְּאֵר הֵיטֵב (סק"ט): **(מא)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח): **(מב)** טַ"ז (סק"ד): **(מג)** יַד אֶפְרַיִם: **(מד)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח):

כתב הגרע"י[110], שגם לענין תלמוד תורה הכלל הוא 'טוב מעט בכונה מהרבות בלא כונה', לפיכך, מי שיכול ללמוד תורה בהבנה, אין לו לעבור על הש"ס במהירות וללא הבנה כדי לסיימו, והעושה כן הרי הוא מבטל תורה[111].

וּמִי שֶׁהוּא בַּעַל תּוֹרָה וְיֵשׁ לוֹ לֵב לְהָבִין וְלִלְמֹד יָכוֹל לְמְנַע מִלּוֹמַר הַרְבֵּה תְּחִנּוֹת וּבַקָּשׁוֹת הַנִּדְפָּסוֹת בַּסִּדּוּרִים, וְטוֹב יוֹתֵר שֶׁילְמֹד בִּמְקוֹמָם[38].

38. דברים אלו אמורים רק כלפי אותן תחינות ובקשות שאינן מסדר התפילה, אולם לענין סדר התפילה המובא בסידורים לפני 'הודו' [מ"אלהינו ואלהי אבותינו" שלפני פרשת העקדה ועד סוף ברייתא דרבי ישמעאל], מבואר באור לציון[112] שאף תלמידי חכמים הלומדים תורה כל היום חייבים לאומרו.

וְצָרִיךְ הָאָדָם לְקַבֵּעַ לוֹ עֵת לִלְמֹד סִפְרֵי מוּסָר בְּכָל יוֹם וְיוֹם אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה[39], כִּי הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ יְצָרוֹ גָּדוֹל הֵימֶנּוּ[40], וְתַבְלִין הַיֵּצֶר הָרַע הוּא תּוֹכַחַת מַאֲמְרֵי חֲז"ל[41].

39. ומטעם זה הוסיף החיד"א לסדר "חק לישראל" [שעיקרו תוקן על פי האר"י ז"ל] דברי מוסר, כדי שילמדו מהם בכל יום ויום[113]. וכתב על כך, שלומד המוסר יראה תועלת גדולה לנפשו, וימנע מן החטא, ותתעורר נפשו ליראה את ה' שזו תכלית התורה.

40. ולכן כתב החסד לאלפים[114], שתלמידי חכמים צריכים ללימוד ספרי מוסר אף יותר משאר בני אדם. והחיד"א[115] כתב, שיש חיוב מיוחד לתלמיד חכם לקבוע עיתים ללימוד המוסר, שכן מחמת שמחדש הוא חידושי תורה, קרוב הדבר שיגבה לבו וכדומה[116]. ועל ת"ח שאינם לומדים מוסר כתב[117]: "על הרוב הם מתגאים בלימודם וחושבים שהם חכמים גדולים, ומבזים הזקנים וגדולי דורם, ואינם מקפידים להתפלל כהוגן, ופוגמים ברית הלשון והראות וכיוצא, ולכן אין תורתם רצויה כי אינה לשמה", עכ"ל.

41. וביאר החיד"א[118], שע"י לימוד המוסר של תוכחת מאמרי חז"ל באים לאדם הרהורי תשובה, ויכיר את מיעוט ערכו ויכנע לבו, והכנעה זו מבטלת את היצר הרע.

סעיף ה

ס"ק יג

פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה[42].

42. וכתב הבן איש חי[119], שלפי דברי האר"י ז"ל כל פרשה או פסוק הנזכרים בתוך נוסח התפילה צריך לאומרם בניגון טעמיהם[120], ומפני כך הוסיף, שטוב להתפלל מתוך סידור שפסוקי התנ"ך שבו נכתבו יחד עם הטעמים שלהם.

וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא: כָּל הָאוֹמֵר תְּהִלָּה לְדָוִד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם מֻבְטָח שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא, גַּם כֵּן בְּאֹפֶן זֶה[43].

43. כמו כן, על מאמר רבותינו ז"ל[121]: "כל האומר פרק שירה בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא", כתב כף החיים[122] שהכוונה היא על העוסק בהבנת הדברים וכוונתם, ועל ידי כך הוא מקבל מוסר מאותן שירות לעבודת בוראו.

וְטַעַם לַאֲמִירַת כָּל זֶה, כִּי פָּרָשַׁת עֲקֵדָה כְּדֵי לְזָכֹר זְכוּת אָבוֹת בְּכָל יוֹם[44].

44. וכתב הבן איש חי[123] שפרשת העקידה היא קרן קיימת לישראל לאכול מפירותיה בכל הדורות, שפעולת הגבורה שפעל אברהם אבינו והכוונה שכיון בעת ההיא, מתעוררת מחדש בכל עת שישראל אומרים אותה, והוסיף, שיש לומר פרשה זו בכוונה ובשמחה.

וּפָרָשַׁת הַמָּן, כְּדֵי שֶׁיַּאֲמִין שֶׁכָּל מְזוֹנוֹתָיו בָּאִין בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית[45].

45. בענין זמן אמירת פרשת המן, כתב היפה ללב[124] [ע"פ דברי הזוהר והאר"י ז"ל], שאין לאומרה לפני התפילה אלא לאחריה. ובטעם הדבר כתב, שקריאת פרשה זו נחשבת כבקשת צרכי האדם, ואין לאדם לבקש צרכיו לפני שהוא מתפלל על צרכי שמים. וכתב עוד, שמי שלא יכול לקרא את פרשת המן בכל יום, יקראנה לפחות פעם בשבוע[125].

וְאֵיתָא בִּירוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת כָּל הָאוֹמֵר פָּרָשַׁת הַמָּן מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִתְמַעֲטוּ מְזוֹנוֹתָיו[46].

46. ובחסד לאלפים[126] מובא, שהבטחה זו אמורה על הקורא את הפרשה שניים מקרא ואחד תרגום.

וּפָרָשַׁת הַקְּרְבָּנוֹת[47], דְּאָמְרִינַן בִּמְנָחוֹת 'זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת' כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת חַטָּאת כְּאִלּוּ הִקְרִיב חַטָּאת וְכוּ'[48].

47. ובזמנינו נהגו רבים שלא לומר פרשיות אלו[127], ובטעם הדבר כתב בשו"ת לב חיים[128], שסמכו על אמירת פרק איזהו מקומן שיש בו סדר הקרבנות[129]. ומ"מ בזמן מגפה, כתב היפה ללב[130] שטוב לקרא פרשיות אלו בכל יום, שאמירתם מסוגלת לשמירה. ובחסד לאלפים[131] כתב, שלכל הפחות בחודש אלול ועשרת ימי תשובה, ראוי לכל ירא ה' לקרא את סדר הקרבנות בכוונה, כדי שיהיו לו למגן בימי הדין[132].

110. יביע אומר ח"א סי' כו אות ט. **111.** וכעין זה כתב החסד לאלפים (ס"ז), והוסיף, שאדם לא יקבל על עצמו לימוד בכמות יומית קבועה, שכן דבר זה יביא אותו לידי אמירת הדברים במרוצה [בימים שאין לו פנאי], אלא יקבל על עצמו שבכל רגע שהוא פנוי ילמד כאשר יוכל, שהקב"ה אינו מונה את הדפים שנלמדו אלא את שעות הלימוד. **112.** ח"ב פרק ז ס"א ובביאורים. **113.** כמובא בספר דבש לפי [להחיד"א] מערכת ת אות מא. **114.** ס"ח. **115.** ברכי יוסף ס"ק ט. **116.** והובאו דבריו בכה"ח ס"ק לא. ובספר דבש לפי (מערכת ת אות מא) הוסיף, שבדור יתום זה גברה הסט"א, והיצר הרע רודף את התלמידי חכמים ביותר. **117.** דבש לפי מערכת ת אות מא. **118.** דבש לפי מערכת ת אות מא. **119.** עוד יוסף חי שמות סוף ס"ז. **120.** וכן מבואר בכה"ח (סי' מח ס"ק א ד"ה רבון). **121.** ראה ספר העקרים מאמר ג פרק א ד"ה וכן יוכל. **122.** ס"ק לח. **123.** כת"י המיוחס לספר מקבציאל מקץ ס"א. **124.** ח"א ס"ק כד [ועי' כה"ח ס"ק לב]. **125.** וע"ש בחשיבות קריאת פרשה זו. **126.** ס"ח. **127.** עיין: חקרי לב ח"א סי' א דף ד ע"א [וע"ש שמסיק שמי שאינו אומרם, לכה"פ יאמר "יה"ר שיהא מרוצה לפניך כאילו הקרבנו" וכו', ויועיל לו כאילו אמרם]; שו"ת לב חיים ח"א סי' יא; יפה ללב ח"א ס"ק כז; אור לציון ח"ב פרק ז בביאורים אות א; יביע אומר ח"ד יו"ד סי' לב אות ב. **128.** ח"א סי' יא. **129.** וכן מתבאר מדברי הבא"ח (עוד יוסף חי ויגש ס"ו). ובאור לציון הוסיף (שם), שמה שאנו נוהגים שלא לומר את פרשת הקרבנות הוא ע"פ דברי האר"י ז"ל [ונראה מדבריו שאף הוא סובר שאמירת "איזהו מקומן" באה במקום פרשת הקרבנות]. ועי' יפה ללב (שם), שנתן טעם אחר לדבר. **130.** ח"ג ס"ק יב, והביאו כה"ח ס"ק לו. **131.** ס"ח. **132.** וע"ש בשבח קריאת פרשת הקרבנות בכוונה הראויה.

הִלְכוֹת תַּעֲנִית אָדָם בַּבֹּקֶר סִימָן א

הַלַּיְלָה, שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁיִּתְפַּלֵּל בְּאוֹתָן הַשָּׁעוֹת עַל הַחֲרָבָן וְעַל הַגָּלוּת רְצוּיָה: **ג** (ט) [ד]רָאוּי לְכָל יְרֵא שָׁמַיִם (ו) (י) שֶׁיְּהֵא מֵצֵר וְדוֹאֵג עַל (יא) חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: **ד** [ה]טוֹב מְעַט תַּחֲנוּנִים (ח) [ח] בְּכַוָּנָה, מֵהַרְבּוֹת (יב) בְּלֹא כַוָּנָה: **ה** [ו]טוֹב לוֹמַר (ט) (יג) פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה וּפָרָשַׁת הַמָּן [ז]וַעֲשָׂרָה הַדִּבְּרוֹת, * [ח]וּפָרָשַׁת עוֹלָה וּמִנְחָה (יד) (י) [י] וּשְׁלָמִים (טו) וְחַטָּאת וְאָשָׁם. הַגָּהּ: וְדַוְקָא בְּיָחִיד מֵתָר לוֹמַר עֲשָׂרָת הַדִּבְּרוֹת בְּכָל יוֹם, אֲבָל אָסוּר

ד ראש"ש שם.
ה טור. ו שם בשו"ר.
ז תמיד ל"ב (ע"ב).
ח תענית כ"ז (ע"ב) ומגלה ל"א (ע"ב).

בַּאֹר הֵיטֵב

מִשְׁנָיוֹת קוֹדֶם לְכָל דָּבָר, וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכֶה לִנְשָׁמָה כִּי מִשְׁנָה אוֹתִיּוֹת נְשָׁמָה. וְאִם זָכָה לְחָכְמַת אֱמֶת עַד הֵהִיא מְסֻגָּלָה מֵאוד: **ג** (ו) **שֶׁיִּהְיֶה מֵצֵר** אֲבָל הַתְּפִלָּה וְהַתּוֹרָה יִהְיֶה בְּשִׂמְחָה. סֹלֶת בְּלוּלָה (סק"ג): **ד** (ח) **בְּכַוָּנָה.** רְצוֹנוֹ לוֹמַר דְּמֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אִנָּס וְאֵינוּ יָכוֹל לְהֶאָרִיךְ וּמִמְּעַט בְּתַחֲנוּנִים וְאוֹמְרָם בְּכַוָּנָה, נֶחְשָׁב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמוֹ אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנַאי וּמַאֲרִיךְ בְּתַחֲנוּנִים בְּכַוָּנָה. מ"ב, וְכֵן כָּתַב יַד אַהֲרֹן (הגה"ט). וְעַיֵּן טַ"ז (סק"ג) וּבִתְשׁוּבַת שְׁבוּת יַעֲקֹב חֵלֶק ב' סִימָן מ"ד. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב בְּמַסֶּכֶת אָבוֹת פֶּרֶק ב' מִשְׁנָה ט"ז. כְּתוּב בְּסֵפֶר מְקוֹר חַיִּים (סק"ד) דְּהוּא הַדִּין בִּלְמוּד תּוֹרָה נַמִּי הַדִּין כֵּן, וְכֵן כָּתַב בְּסֹלֶת בְּלוּלָה (סק"ד): **ה** (ט) **פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה.** קֹדֶם פָּרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת. וְיוֹכֵל לוֹמַר פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה וּפָרָשַׁת הַמָּן אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. עוֹלַת תָּמִיד (סק"ג), וְכֵן כָּתַב בַּעַל שְׁתֵּי יָדוֹת (בספר דרך חיים אות סג) וְסֹלֶת בְּלוּלָה (סק"ה) וּכְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (הגה"ט) שָׁאֵין דֵּי בְּאֲמִירָה אֶלָּא בְּבֹאוּר הַפָּרָשָׁה וְכֵיצַד נִפְקָעוֹת ה'. וְכֵן פָּרַשׁ מַה שֶּׁכָּתוּב (ברכות ד:) כָּל הָאוֹמֵר תְּהִלָּה לְדָוִד שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם מֻבְטָח שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא: (י) **וּשְׁלָמִים.** וְאַחַר עוֹלָה וּשְׁלָמִים יֹאמַר פָּרָשַׁת נְסָכִים כִּי אֵין זֶבַח בִּלֹא נְסָכִים, אֲבָל חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין טָעוּן נְסָכִים. וְהִקְשָׁה הַמַּגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח) לְמָה כָּתַב הַבַּיִת יוֹסֵף (בשו"ע) לוֹמַר עוֹלָה וְכוּ' חַטָּאת וְכוּ', הֶלֹא קַיְמָא לַן חַטָּאת קֹדֶם לְעוֹלָה, וּמַשְׁמַע דְּעוֹלָה קוֹדֶמֶת לְחַטָּאת. וּמִדְּבָרָיו מִאוד בְּגָדֵל מַעֲלַת קְרִיאַת שְׁמַע עוֹלָה קֹדֶם לְעוֹלָה, וְכֵן מַשְׁמַע מִשַּׁעַר הַכַּוָּנָה שֶׁהוּא בְּעֵת שֶׁהוּא מְסֻגָּל לְכַוָּנָה יוֹתֵר מִבְּשָׁאָר תְּפִלּוֹת. וְעַיֵּן בְּשַׁעַר הַכַּוָּנוֹת שֶׁהוּא בְּעֵת שֶׁהוּא מְסֻגָּל לְכַוָּנָה יוֹתֵר מִבְּשָׁאָר תְּפִלּוֹת. וְעַיֵּן בְּשַׁעַר הַכַּוָּנוֹת שֶׁהוּא בְּעֵת שֶׁהוּא מְסֻגָּל לְכַוָּנָה יוֹתֵר מִבְּשָׁאָר תְּפִלּוֹת. וְעַיֵּן בְּשַׁעַר הַכַּוָּנוֹת

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

עֲלֵינוּ מַלְכוּתוֹ מֻהֲרָה, עַיֵּן שָׁם: **ד** [ח] **בְּכַוָּנָה.** עַיֵּן בְּאֹר הֵיטֵב. וְעַיֵּן בְּשִׁבּוּת יַעֲקֹב חֵלֶק ב' סִימָן מ"ד. וּבְבִרְכֵי יוֹסֵף (סק"ט) כָּתַב שֶׁרְאוּי לְקַבֵּעַ עֵת לִלְמֹד בְּסִפְרֵי מוּסָר כִּי כָּל הַגָּדוֹל כו', וְקִבְּלְתִּי כִּי תִּבְלִין הַיֵּצֶר הָרַע הוּא תּוֹכַחַת מוּסָר מֵאִמְרֵי חֻזַּ"ל: **ה** [ו] **וּשְׁלָמִים.** עַיֵּן בְּאֹר הֵיטֵב הֵבִיא קֻשְׁיַּת הַמַּגֵּן אַבְרָהָם דְּהָא חַטָּאת קוֹדֶמֶת לְעוֹלָה. וּבְסֵפֶר דַּעַת קְדוֹשִׁים (בדרוש הראשון) כָּתַב לְתָרֵץ דְּחַטָּאת מִלְּבַד הַכַּפָּרָה בָּדָם אֵיכָא נַמִּי אֲכִילַת בָּשָׂר שֶׁכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים, וְאָמְרוּ חַזַ"ל (חגיגה כז.) בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם מוּטָב

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

(י) וְתִבַּת 'בְּחֻמְלָה' יִהְיֶה בְּאֶתְנַחְתָּא, וְ'רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ' בְּלִי הֶפְסֵק, וְהוּא מִן הַכָּתוּב 'חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים' וְגוֹ' (איכה ג כג), שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לְהַחֲזִיר נְשָׁמוֹת הַמֻּפְקָדִים בַּבֹּקֶר. וְאֵין צָרִיךְ לָזֶה נְטִילַת יָדַיִם וְאַף אִם יָדָיו מְטֻנָּפוֹת[20], כִּי אֵין מַזְכִּיר בָּזֶה הַנָּפַח לֹא שָׁם וְלֹא בְּנוּי[21]. וּמִכָּל מָקוֹם לְלִמּוֹד (יג) נִרְאֶה דְּאָסוּר קֹדֶם שֶׁנְּטַל יָדָיו, וּבְלָאו הָכִי אָסוּר קֹדֶם בִּרְכַּת הַתּוֹרָה, וְעַיֵּן לְעֵיל סוֹף סָעִיף קָטָן ב': **ג** (ט) **רָאוּי לְכָל וְכוּ'.** וְהַמְקֻבָּלִים הָאֲרִיכוּ מְאֹד בְּגֹדֶל מַעֲלַת קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל מָקוֹם[24], וַאֲפִלּוּ בַּלֵּילוֹת הָאֲרֻכּוֹת אוֹ הַקְּצָרוֹת, וְהִיא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת אַחַר חֲצִי הַיּוֹם. וְהָעֵת לְהִתְאוֹנֵן עַל הַחֻרְבָּן (י"ד) נָכוֹן יוֹתֵר שֶׁיִּהְיֶה קֹדֶם חֲצוֹת מִעֵט[25], וּמַחֲצוֹת וְאֵילָךְ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה[26], וּבְסוֹף הַלַּיְלָה (טו) יְבַקֵּשׁ צְרָכָיו[27], וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַז 'שׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר'. וְאִם הוּא קָרוֹב לְהָנֵץ הַחַמָּה (טז) יֹאמַר הַמַּזְמוֹרִים לְבַד וִידַלֵּג הַקִּינוֹת[28], וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר 'שׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר'. וְאַחַר הַתִּקּוּן, שְׁעוּר מִשְׁנָיוֹת קוֹדֶם לָכָל דָּבָר[29], וְאִם זָכָה לְחָכְמַת הָאֱמֶת, עַת הֵהִיא מְסֻגֶּלֶת מְאֹד[30]. הָאֲחֲרוֹנִים קִבְּלוּ מ'שִׁכְבִי' עַד 'קוּמִי', הֵינוּ מִשְּׁבוּעוֹת שֶׁאוֹמְרִים 'שִׁכְבִי' (רות ג יג) עַד תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁאוֹמְרִים 'קוּמִי' (איכה ב יט) אֵין צָרִיךְ לְקוּם בַּלַּיְלָה[31], וְיֵשׁ אוֹמְרִים מֵחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאִיָּר יָקוּם, וְהַנּוֹהֲגִים עַל פִּי קַבָּלָה סוֹבְרִים שֶׁצָּרִיךְ לָקוּם תָּמִיד[32]. חֲבִירָה שֶׁנִּתְחַבְּרוּ יַחַד לוֹמַר תִּקּוּן חֲצוֹת בְּצִבּוּר, אֵין לְמָנְעָם, וְאִדְּרַבָּה 'בָּרֵךְ עִם הַדְּרַת מָלְךָ' (משלי יד כח). וְטוֹב יוֹתֵר שֶׁיֹּאמְרוּ אֶת הַתִּקּוּן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מִשֶּׁאֹמְרוּהוּ בַּחֶדֶר הַסָּמוּךְ לוֹ, דְּבֵית הַכְּנֶסֶת קְדֵישׁ טְפֵי, וְגַם שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשָׂרָה הָרִאשׁוֹנִים[33]. וְצָרִיךְ בֵּיהוּד לְהַזְהֵר מְאֹד מְאֹד מִשִּׁיחַ חֹלִין בְּנַעוֹרֵי בַּלַּיְלָה. וּמִי (יז) שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁכִּים קֹדֶם אוֹר הַבֹּקֶר מַחֲמַת שֶׁהוּא חַלָּשׁ בְּטִבְעוֹ, אוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁאִם יָקוּם בְּאֶשְׁמֶרֶת יִישַׁן בְּעֵת הַתְּפִלָּה, מוּטָב לִישֹׁן כָּל הַצָּרִךְ[34], וּמִכָּל מָקוֹם (יח) יִהְיֶה זָהִיר מְאֹד לָקוּם שָׁעָה וּלְפָחוֹת חֲצִי שָׁעָה קֹדֶם קְרִיאַת הַשָּׁמַשׁ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה יוֹכֵל לְהָכִין עַצְמוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר וּבִנְקִיּוּת: **ו** (י) **שֶׁיִּהְיֶה מֵצֵר.** אֲבָל הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה (יט) יִהְיֶה בְּשִׂמְחָה[35]: **ד** (יא) **חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.** כָּתַב שְׁלָ"ה (שער האותיות קדושת האכילה אות פח) שֶׁבְּכָל סְעוּדָה יֹאמַר 'עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל,[36] (תהלים קלז), וּבְשַׁבָּת (כ) וְכֵן בְּיָמִים שֶׁאֵין אוֹמְרִים בָּהֶם תַּחֲנוּן יֹאמַר 'שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה''' וְגוֹ' (שם קכו). וְהָעִקָּר שֶׁיֵּדַע מַה נֶּאֱמַר, (כא) וְאַחַר כָּנָּת הַלֵּב הֵן הַדְּבָרִים: **ד** (יב) **בְּלֹא כַוָּנָה[37].** אֲבָל אִם הַמְּרָבֶּה טוֹב יוֹתֵר. וְאִם הַמְּמַעֵט (כב) יֵשׁ לוֹ אִנָּס וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהֶאָרִיךְ, אוֹ שֶׁהוּא מְשֻׁעָר בְּעַצְמוֹ (כג) שֶׁאִם יַאֲרִיךְ לֹא יִהְיֶה יָכוֹל לְכַוֵּן, וּמְמַעֵט בְּתַחֲנוּנִים וְאוֹמְרָם בְּכַוָּנָה, נֶחְשָׁב לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּמוֹ אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנַאי וּמַאֲרִיךְ בְּתַחֲנוּנִים בְּכַוָּנָה, וְעַל זֶה שָׁנִינוּ (מנחות קי.), אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. וְכֵן (כד) לְעִנְיַן תַּלְמוּד תּוֹרָה הָעִנְיָן כֵּן, כִּי הַכֹּל תְּלוּי לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אִם עוֹשֶׂה כָּל אֲשֶׁר בְּכֹחוֹ לַעֲשׂוֹת. וּמִי שֶׁהוּא בַּעַל תּוֹרָה וְיֵשׁ לוֹ לֵב לְהָבִין וְלִלְמֹד (כה) יָכוֹל לִמְנַע מִלּוֹמַר הַרְבֵּה תְּחִנּוֹת וּבַקָּשׁוֹת הַנִּדְפָּסוֹת בַּסִּדּוּרִים, וְטוֹב יוֹתֵר שֶׁיִּלְמֹד בְּמָקוֹמָם[38]. (כו) וְצָרִיךְ הָאָדָם לְקַבֵּעַ לוֹ עֵת לִלְמֹד סִפְרֵי מוּסָר בְּכָל יוֹם וְיוֹם אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה[39], כִּי הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ יִצְרוֹ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ[40], וְתַבְלִין הַיֵּצֶר הָרַע הוּא תּוֹכַחַת מַאֲמְרֵי חַזַ"ל[41]: **ה** (יג) **פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה[42].** (כז) קֹדֶם פָּרָשַׁת הָעֲקֵדָה וּפָרָשַׁת הַמָּן אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. וְאֵין דֵּי בַּאֲמִירָה (כח) אֶלָּא שֶׁיִּתְבּוֹנֵן מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר וְיַכִּיר נִפְלְאוֹת ה', וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ברכות ד:): כָּל הָאוֹמֵר תְּהִלָּה לְדָוִד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם מֻבְטָח שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא, גַּם כֵּן בְּאֹפֶן זֶה[43]. וְטַעַם לַאֲמִירַת כָּל זֶה, (כט) כִּי פָּרָשַׁת עֲקֵדָה כְּדֵי לִזְכֹּר זְכוּת אָבוֹת בְּכָל יוֹם[44], וְגַם כְּדֵי לְהַכְנִיעַ יִצְרוֹ כְּמוֹ שֶׁמָּצִי יִצְחָק נִפְשׁוֹ. וּפָרָשַׁת הַמָּן, כְּדֵי שֶׁיַּאֲמִין בָּאֵין בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית[45], וּכְדִכְתִיב (שמות טז יח) 'הַמַּרְבֶּה לֹא הֶעֱדִיף וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר', לְהוֹרוֹת שֶׁאֵין רִבּוּי הַהִשְׁתַּדְּלוּת מוֹעִיל מְאוּמָה, וְאֵיתָא בִּירוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת (הובא בפרישה ס"ק יד) כָּל הָאוֹמֵר פָּרָשַׁת הַמָּן מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִתְמַעֲטוּ מְזוֹנוֹתָיו[46]. וַעֲשָׂרַת הַדִּבְּרוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר בְּכָל יוֹם מַעֲמַד הַר סִינַי וְיִתְחַזֵּק אֱמוּנָתוֹ בַּה'. וּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת[47], דְּאָמְרִינַן בְּמִנָּחוֹת (קי.) 'זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת' (ויקרא ו יח) כָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת חַטָּאת כְּאִלּוּ הִקְרִיב חַטָּאת וְכוּ'[48]: **ו** (יד) **וּשְׁלָמִים.** וְהוּא הַדִּין (ל) פָּרָשַׁת תּוֹדָה, דְּגַם הִיא בִּכְלַל שְׁלָמִים. וְאַחַר עוֹלָה וּשְׁלָמִים וְתוֹדָה (לא) יֹאמַר פָּרָשַׁת נְסָכִים, כִּי אֵין זֶבַח בִּלֹא נְסָכִים, אֲבָל חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין טָעוּן נְסָכִים: (טו) **וְחַטָּאת.** עַיֵּן בְּמַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח) שֶׁכָּתַב דְּאִם יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְחַיֵּב חַטָּאת יֹאמַר פָּרָשַׁת חַטָּאת קֹדֶם, וּמִדִּבְרֵי שְׁאָרֵי פּוֹסְקִים מַשְׁמַע דְּלְעוֹלָם יֹאמַר עוֹלָה קֹדֶם הַחַטָּאת:

בְּאוֹר הַלָּכָה

מַה שֶּׁיּוּכַל, וְדָוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אָמַר (תהלים קלט כא־כב) הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה' אֶשְׂנָא וּבְתִקּוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים וְגוֹ':

ה * **וּפָרָשַׁת עוֹלָה.** מִתְּחִלַּת וַיַּקְרֵא עַד 'וְאִם מִן הַצֹּאן' (פסוק י). וּפָרָשַׁת מִנְחָה מִן 'וְנֶפֶשׁ' (שם ב א) עַד 'תַּקְרִיב [מֶלַח]' (שם פסוק יג). [וְאִם יֵשׁ לוֹ פָּנַאי יִקְרָא גַּם בְּפָרָשַׁת צַו מִן 'וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה' (שם ו ז) עַד 'יְקֻדַּשׁ' (שם פסוק יא)] (שְׁמִלָּה חֲדָשָׁה (סדר הקרבנות ס"ג)). וְכֹהֵן יוֹסִיף פִּסּוּק 'וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה' (שם פסוק טז). וּפָרָשַׁת שְׁלָמִים מִן 'וְאִם זֶבַח שְׁלָמִים' (שם ג א) עַד 'וְאִם מִן

שַׁעַר הַצִּיּוּן

ד (כב) אֲחֵרוֹנִים וְאוֹר זָרוּעַ הַגָּדוֹל (ח"א סי' ו): **(כג)** טַ"ז (סק"ג): **(כד)** בְּאֹר הֵיטֵב (סק"ח) וְאוֹר זָרוּעַ (שם): **(כה)** לֶחֶם חֲמוּדוֹת (דברי חמודות ברכות פ"ט אות פד) וְאֶלֶּה זוֹטָא (סק"ח): **(כו)** בִּרְכֵי יוֹסֵף (סק"ט) וְחַיֵּי אָדָם בְּהֲלָכוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים (כלל קמג ס"א), עַיֵּן שָׁם שֶׁכָּתַב שֶׁהוּא יוֹתֵר חִיּוּב מִלְּמוּד מִשְׁנָיוֹת: **ה** (מ) בְּאֹר הֵיטֵב (סק"ט): **(מא)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח): **(מב)** טַ"ז (סק"ד): **(מג)** יַד אֶפְרַיִם: **(מד)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ח):

ג (יג) שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק"ה): **(יד)** אֶלְיָה זוּטָא (סי' ד ס"ק יא): **(טו)** שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (לב הארץ ס"ג) וּשְׁאָר הַרְבֵּה אֲחֲרוֹנִים, דְּלֹא כְּמַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ד): **(טז)** מְקֹדָּשׁ מֶלֶךְ (קצה ע"ב) וְאַרְצוֹת הַחַיִּים (שם): **(יז)** מְקֹדָּשׁ מֶלֶךְ (שם) וְאַרְצוֹת הַחַיִּים (שם), וְהַשָּׁאָר הוּא מִבְּאֹר הֵיטֵב וְשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק"ח): **(יח)** אֶלְיָה רַבָּה (סק"ב) וּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"א): **(יט)** חַיֵּי אָדָם (כלל א ס"ג): **(כ)** פְּרִי מְגַדִּים (א"א סק"ה): **(כא)** מַגֵּן אַבְרָהָם (סק"ה):

48. בביאור דברי חז"ל אלו כתב החקרי לב[133], שאין כוונתם לומר שהעוסק בתורת חטאת נחשב כמי שהקריב ממש ואם התחייב חטאת נפטר בקריאה זו, אלא כוונתם שהעיסוק בתורת חטאת מכפר על החוטא במקצת, כעין כפרת החטאת[134], ומכל מקום, כשיבנה בית המקדש חייב הוא להביא קרבן על מה שחטא[135].

133. או"ח סי' ב. **134.** ועי' משנ"ב להלן (סי' מח ס"ק א) דהיינו דווקא כאשר הוא מתעסק להבין את עניין הפרשה, ולא בקריאת המילים בלבד, וכן משמע מדברי החקרי לב (שם). **135.** גם הבן יהוידע (שבת יב ב) פירש כך מאמר חז"ל זה [וכן כתב בשו"ת תורה לשמה סי' תכ], אולם הוסיף שלפי דברי רבא (מנחות קי א): "כל העוסק בתורה, אינו צריך לא עולה ולא חטאת", העוסק בפרשת חטאת נחשב כמי שהקריב חטאת ממש, ואם התחייב חטאת נפטר הוא בקריאה זו, וכשיבנה בית המקדש לא יוכל להביא על כך קרבן [שהרי יהיה זה בגדר 'חולין בעזרה']. אכן, אם גילה דעתו שקריאת פרשת החטאת לא תפטרנו מחיובו, יועיל הדבר גם לפי דברי רבא, ולכשיבנה בית המקדש יוכל להביא קרבן על חטאו. ועיין ראש דוד פרשת צו.